

จดหมายเหตุดรuckerบเรื่อโกถบ้าน

ตอนที ๑ -- ๓

เล่ม ๑

พิมพ์นจกเป็นบรรดวการ

งานบ้ำเทัญกุศด วันสวรรคตทพระปิยมหาราช

ณ วัดเบญจตบพิตรกุสิลวหาราม

๒๓ ตุลาคม ๒๕๐๘

อส
จ657จ
5209

100

2/11

THAI NATIONAL ASSEMBLY LIBRARY

3961105105

6012

วันที่ ๒๑ / 11 / ๒๕๒๗
เลขทะเบียน ๐๑๙๕ ค.๑
เลขหมู่ ๑๐๗
๒๕๒๘
๒๕๐๙

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

จดหมายเหตุประกอบเรื่องไกลบ้าน

ตอนที่ ๑๕๕ ตอนแรก

เล่ม ๑

พิมพ์แจกเป็นบรรณาการ

งานบำเพ็ญกุศล วันสวรรคตพระปิยมหาราช

ณ วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

๒๓ ตุลาคม ๒๕๐๙

ปณฺจมราชูทิสนคาคา

ธมฺมิโก โย มหาราชา
เพาโต ปรมินฺทมหา—
สงฺขาเย สามมฺญฺจสฺส
ปีโย จ มฺญฺจวาสินี
พฺพุธาทิมามโก เจว
อตุตฺถกาโม หิตสฺส จ
โส ตาทิสตฺตมมากมฺม
ปณฺจมปฺปวิตฺตํ นาม
สพฺเพ มยฺ ยถึฏฺฐตา
ราชูปถมฺภมฺนุวาย
สิกกฺขาม ปฏฺฐิปฺชฺชาม
มยฺนุทานิ สจฺจิตฺตา จ
ตสฺส ราชาชฺราชสฺส
เย เย เทวา วิหาสฺสุธา
เตสฺส ปตฺตติณฺจ ทชฺชาม

ปณฺจโม จกฺกิวฺสิโก
จฺจุพาลงฺกรโณ อิติ
สนฺธธาตา จ เกยาลุโก
อคฺคฺคสาสนนฺตมฺภโก
ภิกฺกฺขุณฺโณ อูปการโก
สาสนสฺเสว วุชฺชติยา
นानาชนมโนหรี
อารามํ อภิการยิ
อิธารามे นีวาสิโน
สมฺมาสมฺพุทฺธสาสนเ
ยถาสตฺติ ยถาพลํ
สณฺนทา จ ททาม เส
ปตฺตตีว อนฺนโมทิตฺตํ
วทฺชกา จ ยสฺสสฺสโน
อนฺนโมทนฺตฺตฺ สพฺพโส ฯ

พระบรมฉายาลักษณ์

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
รัชกาลที่ ๕

คำนำ

ด้วยงานบำเพ็ญกุศลคล้าย “วันสวรรคตพระปิยมหาราช” ที่ ๒๓ ตุลาคม ซึ่งพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการบริพาร และผู้จงรักภักดี ระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราชเจ้า ได้สำแดง ความกตัญญูกตเวทิมาร่วมกันบำเพ็ญบุญที่วัดเบญจมบพิตร ซึ่งทรงมี พระราชศรัทธาทรงสร้างขึ้นไว้ เพื่ออุทิศถวายพระราชกุศลตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๘ ติดต่อกันสืบมาจนบัดนี้ แม้ท่านผู้เริ่มการกุศลนี้จะได้ ล่วงลับไปแล้ว ก็มีทายาทผู้สืบสายโลหิต และผู้ระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณ ได้มาร่วมกันบำเพ็ญกุศลในวันนี้มีได้ขาดสาย ซึ่งในวันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๐๙ นี้ ก็คงเป็นไปดังเช่นครั้งก่อน

ส่วนพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติที่วัดเบญจมบพิตร ซึ่งอยู่ในพระบรม รงชูปถัมภ์ จำเริญแต่เสด็จสวรรคตก็ได้ปลงธรรมสังเวชและชวนช่วย ในการ ศึกษาเล่าเรียน พระปริยัติธรรมประพฤติกิรรมตามระเบียบแบบ แผนสวคมนตรีอุทิศถวายพระราชกุศลแด่สมเด็จพระปิยมหาราชเจ้าทุก วัน ด้วยบท “บุญจรรยาธิสนคาถา”

เมื่อถึงปีม้งงานบำเพ็ญกุศลคล้ายวันสวรรคต ทางวัดก็ได้จัดพิมพ์หนังสือแจกแก่ท่านผู้ร่วมการกุศลนั้นเสมอทุกปีมา ในปีนี้พิจารณาเห็นว่าหนังสือ “พระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน” นั้น ได้โปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์ขึ้นเป็นครั้งแรก จำหน่ายที่ร้านหลวงในงานออกร้านนมัสการพระประจำปี ณ วัดเบญจมบพิตร เริ่มแต่วันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๐ เป็นเวลา ๕๕ ปีมาแล้ว ต่อมาก็ได้พิมพ์แจกในงานฉลองพระชันษาพระวิมาดาฯ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๖๖ และต่อมาโรงพิมพ์เอกชนได้พิมพ์ออกจำหน่ายอีกหลายคราว เพราะเป็นหนังสือตัวอย่างยิ่ง มีผู้ต้องการมาก ทั้งปรากฏในคำนำของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ สมานายกหอสมุดวชิรญาณ ตอนหนึ่งว่า “หนังสือเรื่องไกลบ้านนั้นคนทั้งหลายนับถือกันว่าเป็นตัวอย่างยิ่งเรื่องหนึ่งในพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีผู้ต้องการหาอยู่ไม่ขาด แต่ทุกวันนี้จะหาให้บริบูรณ์ไม่ได้มานานแล้ว ถ้าพิมพ์ขึ้นใหม่คงจะมีผู้ถวายอนุโมทนาเป็นอันมาก”

แต่หนังสือพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน เป็นหนังสือใหญ่และแบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ จดหมายเหตุประกอบเรื่องไกลบ้านส่วนหนึ่งสำเนาพระราชหัตถเลขาอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งเกินกำลังที่จะพิมพ์ให้จบได้ในคราวเดียว จึงแยกเอาสำเนาพระราชหัตถเลขาเรื่องไกลบ้านไปพิมพ์แจกในงานเทศน์มหาชาติในพระบรมราชูปถัมภ์ ณ วัดเบญจมบพิตร ซึ่งมีกำหนดคราวเดียวเกี่ยวเนื่องกัน ส่วนงานบำเพ็ญกุศลวันสวรรคตสมเด็จพระปิยมหาราชเจ้าพิมพ์ “จดหมายเหตุประกอบเรื่องไกลบ้าน”

ซึ่งหอสมุดวชิรญาณเป็นผู้รวบรวมและเรียบเรียง แม้กระนั้นก็ต้องแบ่งพิมพ์เป็นตอน ๆ ในปีนี้เริ่มพิมพ์ตั้งแต่ตอนที่ ๑ ถึง ๓ และปีต่อไปตั้งใจว่าจะพิมพ์ตอนที่ ๔ - ๕ เป็นเล่ม ๒ ท่านผู้ได้รับแจกเล่ม ๑ ปีนี้แล้ว อาจได้รับเล่ม ๒ ในปีหน้าก็ได้ ทั้งนี้ ทางวัดประสงค์จะใคร่เชิญชวนท่านผู้ได้รับแจกหนังสือนี้ ไปแล้วได้ระลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณแห่งสมเด็จพระปิยมหาราชเจ้า ที่ได้ทรงประกอบพระราชกรณียกิจด้วยประการต่าง ๆ เป็นคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติและพระศาสนาเป็นอันมาก จะได้เพิ่มศรัทธาและบอกกล่าวแก่บุตรหลานวงศ์วานอนุชนต่อ ๆ ไป

ในการบำเพ็ญกุศลวันสวรรคตสมเด็จพระปิยมหาราชเจ้านี้ มีปัจจัยเหลืออยู่ก็ได้นำมาเพื่อใช้จ่ายในกิจการของวัด เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช กิตติโสภณมหาเถระ ได้โปรดให้มอบแก่มูลนิธิเบญจมาบพิตร จัดตั้งเป็นทุนมูลนิธิที่ ๑๑ “ทุนวันสวรรคตพระปิยมหาราช” เพื่อให้ดอกผลในกิจการของวัด ต่อมาเมื่อมีปัจจัยเหลือก็ได้ส่งเพิ่มทุนเป็นลำดับ เพียงวันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๐๗ มีเงินทุนนี้อยู่ ๔๗,๑๕๓ บาท ในปี ๒๕๐๘ ที่แล้ววามีเงินเหลือจากการบำเพ็ญกุศลได้ส่งเพิ่มทุนอีก ๒,๘๐๗ บาท ขณะนี้มีเงินทุนทั้งสิ้น ๕๐,๐๐๐ บาท จึงขอท่านผู้มีส่วนร่วมในการบริจาคทรัพย์บำเพ็ญกุศลนั้น ได้อนุโมทนาและอุทิศถวายพระราชกุศล แต่สมเด็จพระปิยมหาราชเจ้าอีกครึ่งหนึ่งด้วย

สมเด็จพระสังฆราช

คณะสงฆ์วัดเบญจมบพิตร ขออนุโมทนาสาธุการแก่ท่านผู้ได้
 ร่วมการกุศลในวันสวรรคตพระปิยมหาราชนี้ ขออานุภาพคุณพระ
 ศรีรัตนตรัยและพระบารมีธรรมแห่งสมเด็จพระปิยมหาราชเจ้า ได้รวม
 เป็นพลบัจจยให้ท่านพร้อมทั้งครอบครัวเจริญยิ่งขึ้นด้วย อายุ วรรณะ
 สุขะ พละ ปฏิภาณ ธนสารสมบัติ ปราศจากอุปัทวันตรายทั้งปวง
 เทอญ.

วัดเบญจมบพิตร

๑ ตุลาคม ๒๕๐๕

(พระธรรมกิตติโสภณ)

เจ้าอาวาส

พระราชนิพนธ์เรื่องนี้ เมื่อพิมพ์ครั้งแรกเป็นการเรียบเรียงยังบกพร่อง เช่น ขาดสารบาบริบูรณ์ภาพเป็นต้น ถ้าพิมพ์ใหม่ในครั้งนี้จะแก้ไขให้ดีขึ้นกว่าฉบับก่อนได้หลายอย่าง ด้วยเหตุที่ทั้งปวงตั้งพระรณามา ข้าพเจ้าจึงเห็นว่า ซึ่งสมเด็จพระที่นั่งอัยยิกทรงพระดำริห์ จะพิมพ์ หนังสือพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้านถวายพระชนนีในครั้งนี้เป็น การสมควรยิ่งนัก

อธิบายตำนานหนังสือเรื่องไกลบ้าน

หนังสือเรื่องไกลบ้านนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อเสด็จไปยุโรปครั้งหลัง อย่างเคย ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องระยะทางในเวลาเสด็จประพาสทางไกลมาแต่ก่อน ครั้นทรงพระราชนิพนธ์เป็นลายพระราชหัตถ์เลขา พระราชทานมายังสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้านิภาภานุภคณี ซึ่งสนองพระเดชพระคุณสมเด็จพระบรมชนกนาถ ฯ เป็นตำแหน่งราชเลขาธิการฝ่ายในอยู่ในสมัยนั้น แลพระราชทานพระบรมราชานุญาตมาให้ผู้อื่นอ่านได้อีกบ้าง เมื่อพระราชหัตถ์เลขามาถึงหลายฉบับเข้าด้วยกัน ผู้ที่ได้อ่านเห็นว่าเรื่องเสด็จประพาสซึ่งดำรัสเล่ามาในพระราชหัตถ์เลขา มีข้อความต่าง ๆ เช่น ทรงพรรณาสัตว์ซึ่งได้ทอดพระเนตรเห็น แลกิจการซึ่งได้ทรงทราบ ทั้งกระแสพระราชดำริห์วินิจฉัยในเรื่องนั้น ๆ นำอ่านยิ่งนัก จึงกราบบังคมทูลไปว่าเรื่องราวต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในพระราชหัตถ์เลขานี้ ถ้ารวบรวมพิมพ์เป็นหนังสือเรื่องขึ้นสักเรื่องหนึ่ง เห็น

(๔)

เสด็จไปยุโรปครั้งหลัง เป็นรูปภาพซึ่งสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงถ่าย
เองก็มาก มาพิมพ์ประกอบกับพระราชหัตถเลขาเป็นจำนวน ๘๕ รูป
ด้วยกัน แลสมเด็จพระเจ้าฟ้า ฯ กรมพระนริศรานุวัตติวงศ์ได้ทรงเขียน
ลายใบปกประธานใหม่ด้วยอย่างหนึ่ง (๓) ได้ทำสารบรรพ์เรื่องแล
สารบรรพ์รูปเพิ่มเติมขึ้นด้วยอีกอย่างหนึ่ง (๔) ส่วนกรพิมพ์ได้
ขยายนำกระดาษเป็นขนาดพับแปด เพื่อลดจำนวนเล่มสมุดลงคงแต่
๒ เล่มอย่างหนึ่ง นอกจากที่กล่าวมาได้รวบรวมจดหมายเหตุเรื่อง
เสด็จไปยุโรปครั้งหลัง อันมิได้ปรากฏในหนังสือไกลบ้าน เช่นเรื่อง
ส่งเสด็จ เรื่องการรักษาพระนครเวลาเสด็จไม่อยู่ แลเรื่องรับเสด็จ
กลับคืนพระนคร เหล่านี้เอามาเรียบเรียงตกแต่งพิมพ์ขึ้นเป็นสมุดมี
รูปภาพอีกเล่มหนึ่ง เรียกว่า “จดหมายเหตุประกอบเรื่องไกลบ้าน”
เพิ่มเข้ากับหนังสือเรื่องไกลบ้านฉบับพิมพ์ใหม่ คราวนี้ รวมเป็น สมุดชุด
หนึ่ง ๓ เล่มด้วยกัน

อันพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้านนี้ เป็นหนังสือเรื่องหนึ่งซึ่ง
อ่านไม่รู้จักเบื่อ ข้าพเจ้าเองได้เคยอ่านประมาณเห็นจะราวห้าเที่ยว
หกเที่ยวแล้วก็ยังไม่เบื่อ ใครได้เคยอ่านมาแต่ก่อนก็กล่าวเช่นเดียวกัน
เพราะพระราชปฏิภาณในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงพระราชนิพนธ์กระบวนพรรณาน่าทึ่งสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็ดี ฤกระบวน
บรรยายเล่าเรื่องราวอันใดก็ดี แจ่มแจ้งอ่านจับใจ ไม่เลือกว่าทรง
พระราชนิพนธ์เรื่องใด ๆ ในกระบวนนั้นแทบไม่มีผู้ที่จะเทียบถึง แล
หนังสือเรื่องไกลบ้านนี้ นอกจากคำรัสเล่าความทุกข์สุขส่วนพระองค์

(๕)

ในการที่เสด็จไปครั้งนั้น ทรงพระราชนิพนธ์พรรณนาว่าด้วยถิ่นฐาน บ้านเมือง แลบรรยายถึงขนบธรรมเนียมต่าง ๆ ของนานาประเทศ ซึ่งเป็นเรื่องแปลก ประกอบกับกระแสพระราชดำริที่วิจารณ์อันสุขุม คมกึ่งภาพ และมีเรื่องสนุกขบขันแกมกันไป จึงชวนอ่านเพลิดเพลิน มีรู้จักเบือ ถึงล่วงรัชกาลที่ ๕ มาแล้ว แลนับเวลาตั้งแต่สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ทรงพระราชนิพนธ์เรื่อง ไกลบ้าน มาจนบัดนี้ ได้ถึง ๑๗ ปีก็ดี ข้าพเจ้าเชื่อว่าใครอ่านก็คงจะยังเพลิดเพลินในพระราชปฏิภาณอยู่มีรูสึน ยิ่งผู้ซึ่งเคยเป็นข้ากุนในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ก็ยิ่งจะจับใจลึกซึ้งขึ้นไปอีก เพราะฉนั้นบรรดาผู้ที่ได้รับหนังสือเรื่อง ไกลบ้านฉบับซึ่งพิมพ์ใหม่ในครั้งน้ไปอ่าน คงจะมีความยินดี แลชอบพระคุณพระอรรคชายาเธอ ฯ ทั้งกันเป็นแท้

อาศัยโอกาสซึ่งหอพระสมุท ฯ ได้จัดการพิมพ์หนังสือนี้ กรมการหอพระสมุท ฯ พร้อมกันถวายพระพรแก่พระอรรคชายาเธอ ฯ กรมขุนสุทธาสินีนาฏ ในโอกาสที่ทรงฉลองพระชนษา ขอให้ทรงเจริญพระสิริสวัสดิพัฒน์มงคล พระสมุท ฯ พระสมุท ฯ สิบไปทุกประการ เทอญ ฯ

ดำรงราชานุภาพ สภานายก

หอพระสมุทวชิรญาณ

วันที่ ๑๐ มีนาคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๖

สารบัญ

ตอนที่ ๑	หน้า	๑
ว่าด้วยพระราชปรารภที่จะเสด็จยุโรป		๑
ประกาศการรักษามพระนคร		๓
ตอนที่ ๒		๗
ว่าด้วยส่งเสด็จ		๗
การพระราชพิธีก่อนเสด็จ		๗
เสด็จลงเรือพระที่นั่งมหาจักรีที่ท่าราชวรดิษฐ์		๑๒
ข้าราชการที่ตามเสด็จ		๑๕
ตอนที่ ๓		๑๗
ว่าด้วยการรักษามพระนคร		๑๗
ที่ประชุมสำเร็จราชการแผ่นดิน		๑๗
ที่ประชุมเสนาบดี		๑๗
ว่าด้วยวันเวลาที่ประชุมรักษามพระนคร		๑๘
ตัวอย่างโทรเลขที่มีไปมาในระหว่างเสด็จ		๒๐
ตัวอย่างระยะทางเสด็จพระราชดำเนิน		๒๓
การพระราชพิธีต่าง ๆ ในเวลาเสด็จไม่อยู่		๒๓
พระราชพิธีเฉลิมฉลองสกปรกแรก		๒๔
พระราชพิธีจรดพระนังคัล		๒๔
พระราชพิธีวิสาขบูชา		๒๕

บำเพ็ญพระราชกุศลพระอัฐิ	หน้า ๒๕
ทรงผนวชหม่อมเจ้า	๒๕
สโมสรร่อนเตปรุกฐริน	๒๖
พระราชพิธีเข้าพรรษา	๒๗
พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา	๒๗
คำถวายชัยมงคลของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช	๓๐
คำถวายชัยมงคลของพระบรมวงศานุวงศ์แลข้าราชการ ฝ่ายหน้า	๓๑
คำถวายชัยมงคลของพระบรมวงศานุวงศ์แลข้าราชการ ฝ่ายใน	๓๓
คำถวายชัยมงคลของพวกทูตแลกงสุลต่างประเทศใน กรุงสยาม	๓๔
พระราชพิธีฉลองพระชันษา	๓๕
พระราชพิธีถือน้ำฤๅศุสารท	๓๖
พระราชพิธีออกพรรษา	๓๗
การพระกฐิน	๓๘
พระราชพิธีฉัตรมงคล	๓๘
เรื่องตงศาลาอันเตปรุกฐริน	๔๐

จดหมายเหตุประกอบเรื่องไกลบ้าน

ตอนที่ ๑

ว่าด้วยพระราชปราชญ์

เมื่อปีมะเมีย รัตนโกสินทรศก ๑๒๕ (พ.ศ. ๒๔๔๘) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปรารภว่า มีพระอาการประชวรไม่ทรงสบายมานานแล้ว เมื่อได้เสด็จไปประพาสแคว้นพม่าตามหัวเมือง ก็กลับทรงพระสำราญไปชั่วครู่ แต่ครั้นกลับทรงประพาศพระราชมงคลกิจกรากว่าเข้าก็คี่ หรือเวลากระทบถูกฤดูแปรไม่ปรกติก็คี่ ก็กลับทรงไม่สบายไปอีก แต่เป็นดังนี้มาหลายคราวถึงคนทรงสังเกตเห็นพระอาการกำเริบขึ้นกว่าแต่ครั้งก่อน คือกษัตริย์คอกเตอร์โบเมอร์ ผู้เป็นแพทย์ประจำพระองค์ **ลุ่มบัณฑิตย์** วิจารณ์พระอาการลงเนื้อเห็นสันนิษฐานว่า โภชรสบายในพระกายไม่เป็นไปสม่าเสมอ พระโรคเช่นนั้นไม่ถูกแก่อากาศชื้นในฤดูฝนชุกหรือร้อนจัด เช่น ในฤดูคิมหะในสยามประเทศนี้ จึงเร็อรั้งรักษาไม่หายได้ ควรจะเสด็จแปรเสฐานไปหาอากาศประกอบแก่การรักษาพระโรคจึงจะหาย ก็แลตำบลที่จะรักษาพระโรคได้เหมาะที่สุดก็มีแต่ในประเทศยุโรป แลมีแพทย์ผู้เชี่ยวชาญการรักษาโรคเช่นที่ประชวรนั้น จึงกราบบังคมทูล ฯ แนะนำในหน้าที่ของแพทย์

• ที่จริงคอกเตอร์เรห์เตอร์ ที่ได้เป็นที่พระยาประเสริฐศาสตรจารย์ในรัชกาลปัจจุบันนี้ เป็นแพทย์ประจำพระองค์ แต่เวลานั้นกราบถวายบังคมลาไปเยี่ยมบ้านชั่วคราวโปรดฯ ให้คอกเตอร์ โบเมอร์ แพทย์ในกรมทหารเรือเป็นผู้แทนในหน้าที่แพทย์ประจำพระองค์

ขอให้เสด็จไปรักษาพระองค์ในยุโรป บำรุงพระองค์ให้คืนเป็นปกติ แต่ในเวลาพระโรคยังไม่เจริญกล้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรง ปกษาพระบรมวงศานุวงศ์ผู้ใหญ่ แลท่านเสนาบดีต่างก็เห็นชอบตาม คำแพทย์ ลงเนื้อเห็นกราบบังคมทูล ๆ ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้า อยู่หัวย่อมเป็นสำคัญแก่ราชการบ้านเมือง เมื่อไม่ทรงพระสำราญอยู่ ทราบไต ก็เชื่อว่าขัดข้องแก่ประโยชน์ของราชการบ้านเมืองอยู่ทราบนั้น ถ้ามีทางที่จะรักษาพระองค์ให้หายประชวรเป็นปกติได้ สมควรจะ เสด็จไปรักษาพระองค์ จะได้มีกำลังทรงเป็นภาระธุระในราชการบ้าน เมืองเหมือนอย่างเดิม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงพระอนุมิตี ตามคำที่กราบบังคมทูล ๆ จึงโปรด ฯ ให้เตรียมการที่จะเสด็จยุโรปอีก ครึ่งหนึ่ง.

ทรงพระราชดำริเห็นว่าเมื่อเสด็จยุโรปคราวก่อน (เมื่อพ.ศ. ๒๔๔๐) เป็นครั้งแรกที่จะเสด็จไปเจริญทางพระราชไมตรีถึงราชสำนักในนานา ประเทศ แลเป็นครั้งแรกที่สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามจะได้เสด็จไป ต่างประเทศไกลถึงปานนั้น ทั้งชาวยุโรปแลประชาชนชาวพระนครนี้ ยังไม่คุ้นเคยแก่การเสด็จเช่นนั้นมาแต่ก่อน จึงได้โปรด ฯ ให้จัดขบวน เสด็จไปอย่างทางราชการ ทรงเรือพระที่นั่งมหาจักรีมีบริวารโดยเสด็จ ฝ่ายทหารพลเรือนเต็มตามตำแหน่งไปจนถึงยุโรป แต่ครั้งนี้จะเสด็จ ไปเพื่อประโยชน์รักษาพระองค์เป็นสำคัญ ถึงแม้ว่าจะเสด็จไปเยี่ยม เยือนยังราชสำนักในนานาประเทศที่จะเสด็จไปถึง ก็ได้ทรงคุ้นเคยอยู่ แล้วโดยมาก ไม่จำเป็นต้องจัดการเสด็จเป็นทางราชการอันต้องเสียค่า ใช้จ่ายมากเหมือนครั้งก่อน จึงโปรด ฯ ให้จัดกระบวนเสด็จไปอย่าง

ไปรเวต มีราชบริพารโดยเสด็จแต่ที่จำเป็น จะทรงเรือพระที่นั่งมหาจักรีไปเพียงสิงคโปร์ แต่นั้นจะเสด็จโดยเรือเมล์ทั้งขาไปแลขากลับ ส่วนการรักษาพระนครในเวลาเสด็จไม่อยู่นั้น เมื่อเสด็จยุโรปครั้งแรก ได้โปรด ฯ ให้สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ ทรงสำเร็จราชการแผ่นดินรักษาพระนคร พร้อมด้วยมนตรีที่ปฤกษา ซึ่งทรงสถาปนาไว้ ในครั้งนี้ทรงพระราชดำริห์ว่า สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร ก็ทรงสำเร็จการศึกษาเสด็จกลับมารับราชการแผ่นดินอยู่แล้ว จึงโปรด ฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชทรงสำเร็จราชการแผ่นดินรักษาพระนคร พร้อมด้วยมนตรีที่ปฤกษา แลเสนาบดีเจ้ากระทรวงทั้งปวง โปรด ฯ ให้ประกาศกระแสพระบรมราชโองการในการรักษาพระนครดังนี้

ประกาศการรักษามหานคร

มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้ประกาศให้ทราบทั่วกันว่า การซึ่งเสด็จพระราชดำเนินจากกรุงเทพฯ ณ วันที่ ๒๗ มีนาคมไปประพาสประเทศยุโรปครั้งนี้ ประมาณเวลาจนกว่าจะเสด็จกลับคืนพระนครราวสัก๗เดือนเศษ ถึงแม้ว่าเมืองนานาประเทศที่จะประทับอยู่ย่อมเป็นหนทางห่างไกลจากกรุงสยามมากก็ดี แต่ว่ามีโทรเลขติดต่อกันกับกรุงเทพฯ อยู่ เมื่อมีเหตุการณ์สำคัญอันใดอันหนึ่ง ซึ่งเป็นพระราชกิจญาติที่จำเป็นจะต้องเป็นพระราชธุระเกิดขึ้นแล้ว ก็เคยได้กราบบังคมทูลพระกรุณา แลได้รับพระราชทานกระแสพระบรมราชโองการตลอด

ทุกเวลาในไม่ช้านัก ทั้งเช่นเคยเป็นเวลาเสด็จพระราชดำเนิน
ประพาสยุโรปครั้งก่อนแล้ว

แต่กระนั้นก็ดี ยังมีพระบรมราชประสงค์อยู่อีกว่า จะไม่ให้
ราชการแผ่นดิน ซึ่งเคยทรงเป็นพระราชธุระอยู่เสมออันนี้ต้องค้าง
สำเร็จช้าเวลาไป เพราะเหตุที่ไม่ได้ประทับอยู่ในพระมหานครนี้ ได้เลย
แลทรงพระราชดำริห์เห็นว่า บางทีจะมีราชการแผ่นดินอยู่บางอย่างที่จะ
ต้องทอดลง เพื่อจะได้มีพระราชดำรัสสั่งเป็นสิทธิขาดไปโดยฉับพลัน
แลการอันนั้น ไม่พอที่จะต้องมีโทรเลขไปกราบบังคมทูลพระกรุณาให้
เนินเข้าไปไม่ทันท่วงทีของการที่จำเป็นจะกระทำให้สำเร็จไปดังนี้

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานอำนาจในราชกิจที่
จะรักษาพระนครในระหว่างเวลาเสด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรปครั้ง
นี้ไว้ แต่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ มกุฎราชกุมาร
แลให้ทรงเป็นประธานในที่ประชุมทั้ง ๒ อย่างที่กล่าวต่อไป แลให้ทรง
บังคับบัญชาการทั้งปวงสิทธิขาดทั่วไป พร้อมด้วยที่ประชุมทั้ง ๒ อย่าง
นี้ คือ

อย่างที ๑ ที่ประชุมผู้สำเร็จราชการรักษาพระนครณกรุงเทพ ฯ
นี้มีที่ปรึกษา คือ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานุพิตน
วงศวรเดช พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงศวโรปการ พระเจ้า
น้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ
เจ้าฟ้ากรมหลวงนริศรานุวัดติวงศ์ พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่น
นกรไชยศรีสุรเดช

อย่างที ๒ ทีประชุมเสนาบดีนั้น มีเสนาบดีแลผู้แทนเสนาบดี
ทุกกระทรวง แต่ถ้าเสนาบดีกระทรวงใดจะป่วยไข้ ฤฯมีกิจราชการไป
ตามเสด็จพระราชดำเนินครั้งนั้นก็ ฤฯมีราชการไปในหัวเมืองก็ดี ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ปลัดทูลฉลองในกระทรวงนั้นอยู่ในที่ประชุม
แทนเสนาบดีตลอดชั่วเวลานั้น

แลให้พระยาศรีสุนทรโวหาร^๑ เป็นสภานุการสำหรับที่
ประชุมทั้ง ๒ อย่างนี้ด้วย แลให้ประชุมกันเนื่อง ๆ ตามเวลาที่สมควร
จะกำหนดไว้

ถ้ามีการอันใดเช่นกล่าวมาข้างต้นนี้เกิดขึ้น สมควรจะกราบ
บังคมทูลพระกรุณาก่อนที่จะทรงบังคับบัญชาไปได้แล้ว ก็ให้รับกราบ
บังคมทูลไปทางโทรเลข

แต่ถ้ามีเหตุการณ์อันใดอันหนึ่ง ซึ่งเป็นการร้อนเรวี่ก็ดี ฤฯ
เป็นกิจไม่สำคัญพอที่จะถึงต้องกราบบังคมทูลพระกรุณาก็ดี เมื่อการ
นั้นเป็นกิจซึ่งเคยพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัย โดยไม่เคยได้
ปลุกเสนาบดีแล้ว ก็ให้พร้อมกันที่ประชุมผู้สำเร็จราชการรักษา
พระนครการเทียบเคียงกับพระราชนิยม แลแบบอย่างที่เคยแลควร
แก่เหตุการณ์นั้นบังคับบัญชาไปให้สำเร็จแล้ว จึงกราบบังคมทูลพระ
กรุณาออกไปภายหลัง

เมื่อการนั้นเป็นกิจที่เคยโปรดเกล้าฯ ให้เสนาบดีประชุมปลุกเสนา
กัน ก็ให้พร้อมกันที่ประชุมเสนาบดีบังคับบัญชาไปให้ตลอดทุกประการ

๑ พระยาศรีสุนทรโวหาร (กมล สาส์นข) ได้เป็นพระยาศรีสุรปริชา ใน
รัชกาลปัจจุบันนี้

สุดแต่การที่ควรจะให้สำเร็จทุกอย่างนั้น สำเร็จได้ทั่วไปให้ทันการทัน
เวลาอันควร อย่าให้คั่งค้างขวางขัดอยู่เสียเวลาไปโดยใช่เหตุ

ถ้าหน้าที่ราชการใด ๆ ซึ่งเป็นตำแหน่งทรงพระกรุณาโปรดตั้ง
จะว่างลง ด้วยมีเหตุประการใด ๆ ก็ให้ทรงจัดสรรผู้ทำการหน้าที่
ตำแหน่งนั้นแทนไปก่อนจนกว่าจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ตั้งแต่ง
ขึ้นใหม่สืบไป แต่ถ้าผู้ใดทำราชการในหน้าที่ตำแหน่งใด ๆ จะประพฤติ
ตนอุบายปฏิบัติราชการไม่ชอบด้วยพระราชกำหนดกฎหมาย ก็ให้ทรง
ถอนคืนผู้นั้นไว้เสียก่อน แล้วจัดสรรผู้อื่นทำการแทนในตำแหน่งนั้น ๆ
ไปจนกว่าจะได้รับพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัยในคดีอันนี้ด้วย

ให้ข้าราชการทุกตำแหน่งพึงบังคับบัญชาให้เข้าใจแน่นอน ตาม
พระราชกำหนดกฎหมายแลกระทำตามทุกสิ่งทุกประการ เทอญ

ประกาศมาแต่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ในพระบรมมหา-
ราชวัง กรุงเทพฯ ณ วันเสาร์ที่ ๑๖ มีนาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๕
เป็นวันที่ ๑๔๐๐๔ ฤๅปีที่ ๓๙ ในรัชกาลปัตยุบันนี้

ตอนที่ ๒

ว่าด้วยสังเสด็จ

เมื่อเตรียมการพร้อมเสร็จแล้ว ถึงวันที่ ๒๔ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๕ (พ.ศ. ๒๔๔๙) เริ่มการพระราชพิธีสำหรับเสด็จทางไกล ครั้งนี้โปรดฯ ให้ทำแท่นสังเขปพอมิให้เสียราชประเพณี พิธีวันแรกนิมนต์พระสงฆ์ ตำแหน่งพระปริตไทย ๔ รูป มอญ ๔ รูป สวคมนต์พระที่นั่งกุสิดาภิรมย์ เสด็จนำพระพุทธรูปสำหรับจะได้อบรมราชาภิเษก แลสวดต่อมาใน วันที่ ๒๕ ที่ ๒๖ มีนาคมอีก ๒ วัน

ในวันที่ ๒๔ มีนาคมนั้น เสด็จฯ ไปยังวัดบวรนิเวศฯ ทรงนมัสการพระพุทธรูปชินสีห์ พระศาสดา แลพระอัฐิพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมสมเด็จพระปวเรศวริยาลงกรณ์ เสด็จไปทรงบูชาพระพุทธรูปในราชณ วัดเบญจมบพิตร.

วันที่ ๒๕ มีนาคม เวลาบ่าย เชิญพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก สมเด็จพระรูปศิริโสภาคย์ มหามานารี กรมสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี กรมสมเด็จพระศรีสวรินทราบรมราชินี กรมสมเด็จพระศรีสุลาไลย กรมสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชมาตามหัยกาเธอ พระเจ้า

บรมมหารัชมังคลาจารย์ กรมสมเด็จพระสุทธานราชาประยูร รวม ๑๒ พระ
โกษฐ ประดิษฐานบนพระที่นั่งเศวตฉัตร ในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย
แลเชิญพระอัฐิพระชนกในกรมสมเด็จพระศรีสุทโธโลย พระชนกในกรม
สมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี พระชนนีในกรมสมเด็จพระศรีสุทโธโลย
พระชนนีในกรมสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี รวม ๕ พระโกษฐ
ออกประดิษฐานบนโถงทองคำวันตก แห่งพระที่นั่งเศวตฉัตร ใน
พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยเหมือนกัน.

ครั้นเวลาบ่ายค่ำเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จทรงรถ
พระที่นั่งจากสวนดุสิตมาสู่พระบรมมหาราชวัง ประทับ ณ พระที่นั่ง
อมรินทรวินิจฉัย ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการเครื่องทองน้อย เทียน
ทองเทียนเงิน บูชาพระบรมอัฐิแล้ว ทรงทอดผ้าไตรตามฉลาก
พระนาม ๑๖ ไตร นิมนต์พระสงฆ์ซึ่งสถิตย์วัด หรือส่วนทั่วเมืองต่อ
พระบรมอัฐิ แลพระอัฐิสถิตตามลำดับดังนี้ คือ นั่งที่ ๑
พระธรรมเจดีย์ (เขม) วัดพระเชตุพน ที่ ๒ พระคุณาจารย์วัชร
แทนสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฤทธิ) วัดอรุณราชวราราม ที่ ๓
พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพระสถาพรพิริยพรต วัดราชบพิธ อัน
เป็นพระราชนัดดาในรัชกาลที่ ๓, ที่ ๔ พระสาสนโสภณ (อ่อน) วัด
ราชประดิษฐ ที่ ๕ พระธรรมไตรโลกาจารย์ (ม.ร.ว. เจริญ) วัด
ระฆังโฆสิตาราม ที่ ๖ พระวิเชียรมุนี (ภู) วัดบุปผาราม ที่ ๗ พระ
วินัยกิจจารีเถร (ปั้น) วัดรัชฎาธิฐาน ที่ ๘ พระธรรมปัทมณาจารย์

(สาค) วัดหงส์รัตนาราม ที่ ๔ พระครูปริชาเฉลิม วัดเฉลิมพระ
 เกียรติ ที่ ๑๐ พระเทพกวี (เจริญ) วัดเทพศิรินทราวาส ที่ ๑๑
 พระสมุห์แทนพระสังวรวิมล วัดราชโอรส ที่ ๑๒ พระคุณวงศ์ (สน)
 วัดปรมย์ยิกาวาส พระสงฆ์อนุโลมตามพระอธิฐิ ซึ่งประดิษฐานบนโต๊ะ
 ทองนั้น นั่งตามลำดับพระอธิฐิดังนี้เหมือนกัน คือ นั่งที่ ๑ พระปลัด
 วัดหนัง ที่ ๒ พระปลัดวัดเขมาภิตาราม ที่ ๓ พระสมุห์วัดหนัง
 ที่ ๔ พระมหาอยู่ เปரியู ๔ ประโยค วัดเทพศิรินทราวาส ครั้น
 สดับปกรณ์เสร็จแล้ว พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสถาพรพิริยภรต
 ถวายธดา พระสาสนโสภณถวายอติเรก พระธรรมไตรโลกาจารย์ถวาย
 พระพรลา พระสงฆ์กลับแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จไป
 ยังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในที่นี้เจ้าพนักงานได้เชิญพระไชยวัฒน์
 ประจำรัชกาลปัจจุบันนี้องค์ ๑ พระไชยเนาโหลหะ ๒ องค์ มาประดิษ-
 ฐานบนโต๊ะศิลา พร้อมด้วยพระเท้าน้ำพระพุทธรมณฑ์ แลดอกไม้แทน
 รูปที่หน้าพระพุทธรัตนปฏิมากรด้วย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 เสด็จในอุโบสถ ทรงเครื่องนมัสการแลเทียนทองเทียนเงิน บูชาพระ
 มหามณีรัตนปฏิมากรแก้วมรกฏ พระพุทธรยอดฟ้าจุฬาโลก พระพุท
 เลิศหล้านภาลัย แลพระสัมพุทธรพรวณีพระสงฆ์รวม ๓๕ รูป มีพระ
 สุขุมธจารย์ (ศรี) วัดชนะสงครามเปนประธาน ถวายศีลเจริญพระ
 พุทธรมณฑ์จบแล้ว ถวายอติเรก ถวายพระพรลา พระบาทสมเด็จพระ
 พระเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับสู่วังสวนกุสุมิตเวลา ๒ ทุ่มเศษ

วันที่ ๒๖ มีนาคม เวลาเช้า ๔ โมงเศษ โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระ

พระบรมโอรสาธิราช มกุฎราชกุมาร เสด็จไปทรงจุดเทียนเครื่อง
นมัสการ แลทรงอังกาสพระสงฆ์ซึ่งเจริญพระพุทธมนต์เมื่อคืนนี้ที่ใน
พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามแล้ว พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา
ถวายอติเรก สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเสด็จกลับ เข้า ๕ โมงเศษ

เวลาบ่าย เจ้าพนักงานได้จัดตั้งพระแท่นมณฑลในห้องบรรณาคม
พระที่นั่งอัมพรสถาน ประดิษฐานพระไชยวัฒน์ประจำรัชกาลปัตยุบัน
นี้องค์ ๑ พระไชยเนาโกละ ๒ องค์ พร้อมด้วยพระเท้าน้ำพระพุทธ-
มนต์ ตั้งเครื่องนมัสการแลพระแท่นทรงกราบเตรียมไว้พร้อมแล้วเวลา
ทุ่มเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้า ฯ ให้นิมนต์พระ
สงฆ์ ๒๐ รูปขึ้นไปบนพระที่นั่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรง
เครื่องนมัสการ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงวชิรญาณวโรรสซึ่งเป็น
ประธานถวายศีลแล้ว พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ สัตตปริตโหรบูชา
เทวคาตามธรรมนิยม พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จบแล้ว ถวาย
อติเรก ถวายพระพรลา เวลายามเศษพระบรมวงศานุวงศ์ข้าทูลลออง
ธุลีพระบาท ถวายคำนับ กลับจากที่เฝ้า ฯ

วันที่ ๒๗ มีนาคม เวลาเช้า ๒ โมงเศษ พระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัว เสด็จออกห้องบรรณาคม ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการ
พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงวชิรญาณวโรรสถวายศีลแล้ว พระสงฆ์
รวมทั้งพระมหาพนเปริยญ ๘ ประโยก วัดเบญจมบพิตร ซึ่งจะได้รับ
พระราชทานพักเปริยญ ๔ ประโยกในวันนี้ด้วย เป็น ๒๑ รูปถวายพระ

พระจบแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงนำพระสงฆ์ลงไปนั่งโต๊ะ
 รับพระราชทานฉัน ณ ห้องทอง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแลพระ
 บรมวงศานุวงศ์ทรงอังกาสพระสงฆ์ ครั้นฉันแล้วขึ้นมาพร้อม ณ ห้อง
 บรรณาคม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดเทียนเครื่องสังเวย
 แล้วเสด็จสู่พระแท่นสรง เจ้าพนักงานกรมภูษามาลา กรมสนมพลเรือน
 ถวายพระแต่น้ำพระปรีทแล้ว พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงวชิรญาณ-
 วโรรสถวายน้ำพระพุทธมนต์ แล้วให้รถวายพระแต่น้ำพระเคราะห์ แล
 ซีฟ้อพราหมณ์ถวายน้ำกรณน้ำสังข์ ในเมื่อเวลาพระบาทสมเด็จพระเจ้า
 อยู่หัวทรงมูรธาภิเษกนั้น พระสงฆ์สวดไชยมงคลคาถา พราหมณ์เป่า
 พระมหาสังข์ กรมแสงในแกว่งไม้บัณเฑาะว์ เจ้าพนักงานประโคม
 แตรสังข์ดุริยดนตรี เสร็จการสรงมูรธาภิเษกแล้ว พระบาทสมเด็จพระ
 พระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องเต็มยศชาวสำหรับจอมพลทหารเรือ ทรง
 ประทับเครื่องราชอิสริยาภรณ์มหาจักรีบรมราชวงศ์ เสด็จออก ณ ห้อง
 บรรณาคม พระราชทานไตรพัตต์เปรียญ ตั้งพระมหาพินวัฑเบญจ-
 บพิตร ซึ่งเดิมเป็นเปรียญ ๘ ประโยค เป็นเปรียญ ๙ ประโยค พระ
 สงฆ์สวดชยันโต พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดเทียนทองเทียน
 เงิน พระราชทานให้มหาดเล็กเชิญไปพร้อมด้วยเครื่องสังเวยไปสักการะ
 พระสยามเทวาริราช พระมหาเศวตฉัตรในพระที่นั่งสุทิตมหาปราสาท
 พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พระพุทธรัตน
 ปฏิมากร พระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์ แลพระพุทธบุษยรัตน
 หอเสถียรธรรมปริต หอแก้วพระกุ่ม พระหลักเมือง เจ้าหอกลอง

พระคลังทอง พระคลังเงิน พระคลังเชือกบาศ แล้วทรงประเคนหมาก
พลูเทียนรูปแก่พระสงฆ์ ๆ ถวายอนุโมทนาด้วยอักษิปสาทสุตตคาถา
พระสงฆ์รับสัพพี แลถวายยอติเรก รับสัพพีพุทธานุบายแล้ว ถวายพระ
พรลา ไปรดเกล้า ๆ ให้เจ้าพนักงานจัตถมอรรถเตอร์คาร์รับพระสงฆ์ไป
คอยส่งเสด็จ พระราชดำเนียรที่พระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย แลพระสงฆ์
ซึ่งเจริญพระพุทธมนต์ที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามเมื่อวันที่
๒๕ นั้น ก็ได้มาสมทบที่พระที่นั่งราชกิจวินิจฉัยด้วยเหมือนกัน

ครั้นได้ปฐมฤกษ์ เวลา ๔ โมงกับ ๑๔ นาที ๔๔ วินาที พระ
โหราธิบดีต้นหม้องไชยให้สัญญา เจ้าพนักงานประโคมแตรสังข์ดุริยดนตรี
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินลงจากพระที่นั่งอัมพร
สถาน ทรงรถพระที่นั่งพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เสด็จ
พระราชดำเนินโดยกระบวนรถม้า ไปประทับ ณ พระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย
มีพระราชปฏิสันถารแก่พระสงฆ์ พระบรมวงศานุวงศ์ ราชทูตผู้แทน
รัฐบาลต่างประเทศ แลข้าทูลลอองธุลีพระบาททั้งฝ่ายหน้าฝ่ายใน ที่
มาเฝ้าส่งเสด็จ

เวลาเช้า ๔ โมง ๔๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จ
พระราชดำเนินสู่เรือพระที่นั่งมหาจักรี ทันใดนั้นพระสงฆ์สวดไชยมงคล
คาถา ทหารบกทหารเรือได้พร้อมกันกระทำวันชวรุทธ เป่าเพลง
สรรเสริญพระบารมี แลยิงปืนสลุตเสียงแซ่พร้อมกัน แล้วพระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้สมเด็จพระนางเจ้า

พระบรมราชินีนาถ เสด็จมาส่งเสด็จถึงในเรือพระที่นั่ง แล้วเสด็จ
กลับขึ้นตำราชวรศิษฐาน พร้อมด้วยพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นนคร-
ไชยศรีสุรเดช เวลาเช้า ๕ โมง เจ้าพนักงานใช้จักรเรือพระที่นั่งออก
จากตำราชวรศิษฐานขึ้นไปกลับลำที่สามเสน แล้วล่องลงมาผ่านตำราช-
วรศิษฐานเวลา ๕ โมง ๓๐ นาที เวลาที่เรือพระที่นั่งผ่านลงไปนั้น
บรรดาทหารบกทหารเรือ ข้าราชการฝ่ายหน้าฝ่ายใน กับราชทูต
ผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศ ซึ่งมาส่งเสด็จพระราชดำเนิน ได้พร้อมกัน
กระทำการเคารพพอกครั้งหนึ่ง

ตั้งแต่เรือพระที่นั่งล่องผ่านตำราชวรศิษฐานไปแล้ว พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสำราญพระราชฤทัย เสด็จประทับที่ท้ายเรือ
พระที่นั่ง พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์แลข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย
เวลาบ่ายโมงเสวยกลางวัน

เวลาบ่ายโมงเศษเรือพระที่นั่งผ่านบ่อมแปลงไฟฟ้า เมืองนคร
เขื่อนขันธ์ เจ้าพนักงานประจำบ่อมได้ยิงปืนสลุตตามธรรมเนียม บ่าย
โมงหนึ่ง ๔๕ นาที ถึงพระสมุทรเจดีย์ แล้วเรือพระที่นั่งผ่านบ่อม
ผีเสื้อสมุทร เจ้าพนักงานประจำบ่อมยิงปืนสลุตเหมือนกัน เวลาบ่าย
๒ โมง เรือพระที่นั่งทอดสมอหน้าเมืองสมุทรปราการ มีพระยาสมุทร
บุรานุรักษ์ ผู้ว่าราชการเมือง ๑ หลวงสิทธิศักดิ์สมุทรเขตร ปลัดเมือง ๑
หลวงราชายสาธก เจ้าพนักงานกรมศุลกากร ๑ หลวงประชาสไมสร
ปลัดกรมกองตระเวน ๑ หลวงประสงค์สารการ ผู้พิพากษา ๑ ขุน

มัญญิกิจจารณ์ ผู้ช่วยผู้พิพากษา ๑ รวม ๖ นาย ขึ้นมาเฝ้าทูลละออง
 รุสสีพระบาท ต่อไปอีกครู่หนึ่ง เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี มา
 เฝ้าทูลละอองรุสสีพระบาทโดยเรือสทิมลอนซ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้า
 อยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ท้ารสห้ามไม่ให้เจ้าพระยาภาณุวงศ์ฯ
 ขึ้นมาเฝ้าบนเรือพระที่นั่ง เพราะทรงพระราชดำริเห็นว่าท่านแก่ชรา
 ปลกเปลี้ย จะเป็นการลำบาก จึงเสด็จพระราชดำเนินโดยทางลาด
 พระบาท ลงไปรับสั่งปฏิสันถารกับเจ้าพระยาภาณุวงศ์ฯ ที่เรือ
 สทิมลอนซ์

เวลาบ่าย ๕ โมงครึ่ง พระบรมวงศานุวงศ์แลข้าราชการ ซึ่ง
 ตามมาส่งเสด็จพระราชดำเนินในเรือพระที่นั่งเพียงเมืองสมุทรปราการ
 นั้นได้เรียงพระองค์ แลเรียงตัวกันกราบถวายบังคมลา

ครั้นพระบรมวงศานุวงศ์ แลข้าราชการกราบถวายบังคมลาทั่ว
 กันแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสพระราชทานพระ
 บรมราโชวาท แลพระราชทานพรแก่พระบรมวงศานุวงศ์แลข้าราชการ
 ทั้งปวง ครั้นเสร็จแล้ว พระบรมวงศานุวงศ์แลข้าราชการก็กราบถวาย
 บังคมลาลงจากเรือพระที่นั่งมหาจักรี ไปสู่เรือไฟเล็กพร้อมกัน ให้
 ถวายชัยมงคลโดยความภักดี

เวลาย่ำค่ำ เรือพระที่นั่งมหาจักรีออกจากหน้าเมืองสมุทรปราการ
 ล่องลงไปทอดสมอรอน้ำอยู่ที่ทุ่นดำ จะต้องรอรออยู่ที่นั่นเวลา ๘ ทุ่มจึง
 จะข้ามสันดอนออกไปได้

เวลา ๒ ทุ่มเศษประทับที่ตะเสวย วันนี้อากาศดี ลมพัดเย็น ๆ

เวลา ๘ ทุ่มเศษออกเรือพระที่นั่งจากสันดอน พระยาสมุทบูรานุรักษ์
แลข้าราชการเมืองสมุทปราการกราบถวายบังคมลากลับ

เจ้านายแลข้าราชการที่ตามเสด็จพระราชดำเนินในครั้งนี้ จัดเป็น
สองพวก คือเจ้านายแลข้าราชการในสวิตแลนอกสวิต

ในสวิต คือ นายพลโท สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรม
ขุนนครสวรรค์วรพินิต ผู้บัญชาการทหารเรือ ๑ นายพลโท เจ้าพระยา
สุรวงศ์วัฒนศักดิ์ (โต) ตำแหน่งสมุหราชองครักษ์ ๑ พระยาบุรุษ
รัตนราชพัลลภ (นพ) ตำแหน่งกรมวัง ๑ พระรัตนโกษา (เล็ก)
ตำแหน่งราชเลขาณุกา ๑ นายพันเอก หม่อมนเรนทรราชา (ม.ร.ว.
สิทธิ) ตำแหน่งราชองครักษ์ ๑ รวม ๕

เจ้านายแลข้าราชการนอกสวิตนั้น คือ พระเจ้าน้องยาเธอ กรม
หลวงประจักษ์ศิลปาคม ๑ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนสรรพศาสตร์
ศุกกิจ ๑ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนสมมตอมรินทร์ ๑ พระเจ้าลูก
ยาเธอ พระองค์เจ้าอรุณวงศ์สมโภช ๑ รวมเจ้านาย ๔ พระองค์
แลข้าราชการ คือ เจ้าหมื่นเสนอใจราช (อ้น) ๑ หลวงศักดิ์ นาย
เวร (ม.ร.ว. ลบ) ๑ หลวงฤทธิ์ นายเวร (พื่อน) ๑ หลวงสรลักษณ์
ลิขิต (มุ่ม) ๑ นายพินิตราชการ (แจ่ง) ๑ รวม ๕ นาย

กับมีนักเรียน หม่อมเจ้าทองหล่อ ซึ่งเป็นนักเรียนพิเศษ ได้รับ

พระราชทานเงินค่าเล่าเรียนส่วนพระองค์ ๑ นายประคิษฐ บุตรพระ
รัตนโกษา นักเรียนกระทรวงการต่างประเทศ ๑ นายจิตร นักเรียน
กระทรวงยุติธรรม ๑ รวมนักเรียน ๓ กับมีมิสเตอร์ เวสเทนภาค
ซึ่งโปรดเกล้า ฯ ให้โดยเสด็จพระราชดำเนิรไปถึงเมืองเียนวักอีกคน ๑

ตอนที่ ๓

ว่าด้วยการรักษาพระนคร

ในเวลาเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จไปยุโรปครั้งนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ทรงสำเร็จราชการแผ่นดินรักษาพระนคร พร้อมด้วยที่ประชุมทั้ง ๒ สภา คือ สภาที่ปรึกษาเสนาบดี ตั้งแจ้งอยู่ในประกาศพระบรมราชโองการ ซึ่งพิมพ์ไว้ในตอนที่ ๑ นั้น ผู้เป็นสมาชิกในที่ประชุมทั้ง ๒ สภา คือ

ที่ประชุมสำเร็จราชการแผ่นดิน

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ทรงเป็นประธาน ๑

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระภาณุพันธุวงศ-

วรเทศ ๑

พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ ๑

พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ ๑

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครานุวัติวงศ์ ๑

พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช ๑

ที่ประชุมเสนาบดี

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ เสด็จประทับเป็นประธาน ๑

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระภาณุพันธุวงศ-

วรเทศ ๑

เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ ๑

เสนาบดีกระทรวงกลาโหม พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช ๑

เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ ๑

เสนาบดีกระทรวงนครบาล พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงนเรศวรฤทธิ์ ๑

เสนาบดีกระทรวงวัง สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนริศรานุวัตติวงศ์ ๑

เสนาบดีกระทรวงพระคลัง พระยาสุรียานุวัตร ๑

เสนาบดีกระทรวงเกษตรราชการ เจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ ๑

เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม (พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ไปตามเสด็จฯ) พระยาจักรปาณีปลัดทูลฉลองแทน ๑

เสนาบดีกระทรวงธรรมการ เจ้าพระยาวิชิตวงศ์วุฒิไกร ๑

เสนาบดีกระทรวงโยธาธิการ พระยาสุขุมนัยวินิต ๑

ผู้บัญชาการทหารเรือ (สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิตไปตามเสด็จฯ) พระยาเทพอรชุน ปลัดทูลฉลองแทน ๑

ราชเลขาณูการ (พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนสมมตอมรพันธุ์ไปตามเสด็จฯ) พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นปราจิณกิติบดี แทน ๑

พระยาศรีสุนทรโวหาร(กมล)เป็นตำแหน่งเลขาณูการทั้ง ๒ สภาตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จจาก พระนคร ไปแล้ว

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช มีรับสั่งชักชวนพระบรมวงศานุวงศ์แลข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยไปประชุมกันที่หน้าพระที่นั่งอภิเชษฐกุฎีในเวลาบ่ายทุก ๆ วัน อย่างเช่นเคยเข้าเฝ้า ฯ เมื่อเสด็จอยู่พระนคร ส่วนพระองค์ก็เสด็จมาประทับเป็นประธานทุกวัน ข้าราชการจะกราบบังคมลาไปรับราชการหัวเมืองก็ดี หรือข้าราชการซึ่งกลับมาจากหัวเมืองก็ดี เจ้ากระทรวงก็นำเฝ้าตามธรรมเนียม ณ ที่นั้น ครั้นเวลาพลบค่ำเสร็จการเฝ้าแล้วถ้าเป็นวันอังคาร วันพุธ วันศุกร์ แลวันเสาร์ โปรดให้ประชุมสภาที่ปลูกอาราชากรักษาพระนคร ถ้าเป็นวันจันทร์ แลวันพฤหัสบดี โปรดให้ประชุมสภาเสนาบดี มีการประชุมที่ในพระที่นั่งอภิเชษฐกุฎี ไปจนเวลาราว ๒ ท่มจึงได้เลิกทุก ๆ คืนมิได้ขาด เว้นแต่วันอาทิตย์กับวันที่มีการพระราชพิธีอื่น จึงเว้นการประชุมเช่นกล่าวมา

อนึ่งโปรดให้สร้างกระโจมสำหรับปีดประกาศตั้งไว้ในสนามหน้าหน้าพระที่นั่งอภิเชษฐกุฎี แลเมื่อใดได้ทรงรับพระราชโทรเลข หรือโทรเลขราชทูตแลกงสุลบอกข่าวมาให้ทราบเรื่องพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จไปถึงที่ใด ก็โปรดให้คัดสำเนาไปปีดไว้ที่กระโจมประกาศให้พระบรมวงศานุวงศ์แลข้าราชการทราบในวันนั้น แลให้พิมพ์ในหนังสือราชกิจจานุเบกษา ให้มหาชนชาวพระนครได้ทราบด้วยทุก ๆ กราว (แต่โทรเลขที่มีไปมาใช้ภาษาอังกฤษ เพื่อความสะดวกในการส่งแล้วจึงแปลออกโฆษณาเป็นภาษาไทย) จะนำมาพิมพ์ไว้บางฉบับพอให้เห็นเป็นตัวอย่างดังนี้

โทรเลขพระพิทักษ์พานิช กงสุลเยเนอราลสยามมีมาแต่เมือง
สิงคโปร์ เมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคม เวลาเช้า ๕ โมง รับที่กระทรวงการต่าง
ประเทศ วันเดียวกันนั้น เวลาบ่าย ๒ โมง ๓๐ นาที

“ทูลกรมหลวงเทเวศร์วโรปการ พระบาทสมเด็จพระเจ้า-
อยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินถึงที่นี้ เวลา ๓ โมงเช้าวันนี้ โดยความ
ผาสุก

(ลงนาม) แอนเดอสัน”

พระราชโทรเลขพระราชทานมาแต่เมืองสิงคโปร์ เมื่อวันที่ ๑
เมษายน ร.ศ. ๑๒๖ (พ.ศ. ๒๔๕๐) ได้รับวันที่ ๒

“ถึงมณฑลราชกุมาร เมื่อเข้าเจ้าเมืองสิงคโปร์มาหาและได้ไป
เยี่ยมตอบ แลตอนบ่ายจะไปเมืองยะโฮ

สยามินทร์”

นอกจากข่าวโทรเลข ถ้าทรงได้รับพระราชหัตถเลขาทราบราย
การเสด็จฯ ประกาศเมื่อใด ก็โปรดให้คัดเรื่องเสด็จประพาสพิมพ์ใน
หนังสือราชกิจจานุเบกษาให้มหาชนทราบด้วย จะคัดมาพิมพ์ในที่นี้แต่
ตอนหนึ่งพอให้เห็นเป็นตัวอย่าง เพราะรายการที่เสด็จประพาสปรากฏ
โดยพิสดารอยู่ในหนังสือเรื่องไกลบ้านแล้ว

สมบัติของห้องสมุดรัฐสภา

๒๑

“เวลา ๑๑ ทุ่ม เรือพระที่นั่งผ่านเกาะสี่ซังทางทิศตะวันออก เรือ
เค็รห่างจากเกาะประมาณ ๘ ไมล์ ย่ำรุ่งวันที่ ๒๘ มีนาคม ถึงเกาะไผ่
เรือเค็รห่างจากเกาะประมาณ ๒ ไมล์ เวลาเช้า ๓ โมงผ่านเกาะจวงแล
หินฉลามต่อไปนี้ไม่ได้เห็นฝั่งอีก มีแต่ฟ้ากับน้ำ

ในวันนี้อากาศดีมาก ไม่มีคลื่นเลย น้ำทะเลราบเหมือนกับแม่น้ำ
มีลมพัดอ่อน ๆ เรือเค็รทวนลมไปพอเย็นสบาย

เวลาบ่ายโมง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกบนทาดฟ้า
ประทับโต๊ะเสวยพร้อมด้วยเจ้านายแลข้าราชการ

เวลาบ่าย ๓ โมง เสด็จสู่ทาดฟ้าชั้นล่างทรงพระอักษร แล
วินิจฉัยราชการต่าง ๆ

วันที่ ๒๙ มีนาคม เรือเค็รกลางทะเล แลไม่เห็นฝั่งเลยตลอด
วัน อากาศดีคลื่นสงบ มีลมทะเลพัดอยู่เสมอ

วันที่ ๓๐ มีนาคม เมื่อคืนก่อนเวลา ๔ ทุ่ม เรือพระที่นั่งผ่าน
เกาะวิคังน้อย ทางประมาณ ๒๖ ไมล์ เวลา ๑๐ ทุ่ม ๕ นาที ผ่าน
เกาะปูลูบรالاห่าง ๗ ไมล์ วันนี้อากาศดีผ่านเกาะเดียวมาน ลมดี
ไม่มีคลื่น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระสำราญ แลทรงพระ
ราชกิจต่าง ๆ อย่างวันก่อน

ในวันนี้อากาศดีตั้งแต่เที่ยงแล้วไป เรือเค็รใกล้เกาะฝั่งแหลมมะลาญ
แลเห็นฝั่งอยู่ตลอดไป พบเรือกลไฟแลเรือตามทางหลายลำ เวลาบ่าย
๒ โมง ๔๐ นาที ผ่านแหลมสลาญ แล้วผ่านเกาะปูลูเปมันจิลแลปูลูออ

THAI NATIONAL ASSEMBLY LIBRARY

3961105105

เปล่านั้นมา เวลา ๔ ทุ่มเห็นกระโจมไฟซอสบิก นายเรือตั้งเข็มมาทาง
กระโจมไฟนั้น แล้วเลี้ยวเข้าเค็รตามช่องระหว่างเกาะสิงคโปร์กับแหลม
มะลายูเวลา ๕ ทุ่ม ๑๐ นาที ถึงเกาะเปโตรบรองกา เรือเค็รห่างจาก
เกาะ ๒๒ ไมล์

วันที่ ๓๑ มีนาคม เมื่อคืนนี้เวลา ๗ ทุ่ม พันเกาะเปโตรบรองกา
เวลา ๑๑ ทุ่ม แลเห็นกระโจมไฟที่บ้อมแคนนิง แลภูเขาที่เมืองยะโฮ
วันนี้เวลาเช้าโมงหนึ่งกับ ๓๐ นาที พบเรือมกุฎราชกุมาร กับเรือสุครีพ
ซึ่งล่องหน้ามาเข้ากระบวนตามเรือพระที่นั่ง เรือรบทั้ง ๒ ได้ยิงปืน
กระทำการเคารพตามธรรมเนียม แล้วใช้จักรแล่นตามเรือพระที่นั่งมา
ในระยะประมาณ ๑๐ เส้น เวลา ๓ โมงเช้า เรือพระที่นั่งถึงสิงคโปร์
ผ่านเรือรบครูเซอร์ประเทศออสเตรเลีย ๒ ลำ เป็นเรือครูเซอร์ชั้น
ที่ ๑ ลำหนึ่งชั้นที่ ๒ ลำหนึ่ง ลำใหญ่ขึ้นชื่อฟรานซิส โยเสฟที่ ๑ เป็น
เรือขนาด ๔๐๐๐ ตัน แลมีปืนใหญ่ประจำ ๒๗ กระบอก พอเรือพระ
ที่นั่งแล่นผ่านมา เรือรบออสเตรเลียทั้ง ๒ ลำชักธงบิรวารกระทำความ
เคารพ ร้องโฮเร ถวายชัยมงคล แล้วยิงปืนสลุต เข้า ๓ โมง ๑๕
นาที เรือพระที่นั่งมหาจักรีกับเรือกระบวนอีก ๒ ลำทอดสมอเป็นแนว
เสมอกัน แล้วยิงสลุตตอบเรือรบออสเตรเลีย ในทันใดนั้นเซอร์ยอนแอน-
เดอส์นเคาวเนอสิงคโปร์ ให้นายร้อยเอก สดอกลอย ทหารคนสนิท
มาบนเรือพระที่นั่ง สืบเวลาที่จะโปรดเกล้าฯ ให้เกาวเนอมาเฝ้าฯ แล
กลับไป นายเรือรบออสเตรเลียทั้ง ๒ ลำ ก็มาพบนายเรือพระที่นั่ง
ตามธรรมเนียม พระยามันตรีสุริยวงศ์ พระยาคำรังสุจริต จางวาง
เมืองระนอง พระยารัตนเศรษฐี ผู้ว่าราชการเมืองระนอง พระยา

พิเทศพานิช (แอนเดอสัน) กงสุลเยเนอราลสยาม หลวงพิพัฒพานิช
การ (จินตน์บุญเลิศ) กับนายยูจีน มหาคเล็ก (บุตรพระยาอภัยภูวงศ์)
มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ได้มีพระราชดำรัสปรวไสย ด้วยตามสมควร

เวลาบ่ายโมง ๑ บ้อมแค้นนึ่งยั้งป็นสลุต ไม่ได้ยั้งเมื่อแรกเสด็จ
พระราชดำเนินถึง เพราะเป็นวันอาทิตย์

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จ
พระราชดำเนินโดยเรือมอเดอร ไปขึ้นที่ยอนเสตันเบีย มีสมเด็จพระเจ้า
ลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิต พระเจ้าน้องยาเธอ กรม
ขุนสรรพสาตรศุภกิจ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนสมมตวรพันธุ์ พระ
เจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นชุมพรเขตรอุดมศักดิ์ กับเจ้าพระยาสุรวงศ์
วัฒนศักดิ์โดยเสด็จ เมื่อถึงท่าแล้วเสด็จขึ้นทรงรถม้าที่พระพิเทศพานิช
ได้จัดเตรียมไว้ถวาย เสด็จพระราชดำเนินไปที่เฮอริกันเฮาส์ ทอดพระ
เนตรสถานที่ของหลวงต่าง ๆ ทั้งโพธิ์ที่ทรงปลูกไว้ด้วย แล้วเสด็จไป
สวนบอตันนิกลกาเดน เสด็จลงจากรถทรงพระดำเนิน แล้วเสด็จไป
ประพาสสระขังน้ำ ทรงพระดำเนินแล้วประทับอยู่ครู่หนึ่ง แล้วเสด็จ
ทรงรถไปประทับทอดพระเนตรแรฟเฟ่นไฮเตล เวลาบ่ายห้าครึ่ง เสด็จ
พระราชดำเนินกลับถึงเรือพระที่นั่ง”

ตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกจากกรุงเทพฯ เมื่อ
วันที่ ๒๗ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๕ จนเสด็จกลับถึงพระนครเมื่อวันที่ ๑๗

พฤษภาคม ร.ศ. ๑๒๖ ในระหว่างนั้นเมื่อถึงกำหนดทำพระราชพิธี
ประจำพระนครอย่างใด ๆ ถ้าเป็นการซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เคยเสด็จเอง สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชก็เสด็จไปประทับเป็นประธาน
ต่างพระองค์ ทำการพระราชพิธีตามแบบอย่างเช่นเคยทำมา พระราช
พิธีบางอย่างจะทำตามแบบอย่างเช่นเคยไม่เหมาะแก่เวลาพระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวเสด็จไม่อยู่ ก็โปรดให้แก้ไขตามควรแก่การบ้าง จะพระรณ
การพระราชพิธีต่าง ๆ ซึ่งได้ทำในเวลาเสด็จไม่อยู่ในครั้งนั้นแต่พอ
สังเขป คือ.

ในเดือนเมษายน ร.ศ. ๑๒๖ ทำการพระราชพิธีเฉลิมศก
สงกรานต์ เมื่อวันที่ ๑๒ เมษายน บอกรูปหล่อพระทรายที่วัดเบญจม
บพิตรตามเคย เวลาเย็นพระสงฆ์สวดมนต์ฉลองพระทราย รุ่งขึ้นเลี้ยง
พระ

วันที่ ๑๓ เมษายน นิมนต์พระราชาคณะสูงอายุกว่า ๖๐ ปี มี
จำนวน ๓๙ รูปสวดมนต์ในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย รุ่งขึ้นทรงสร้าง
พระสงฆ์สูงอายุ แล้วเลี้ยงเข้าเฝ้า

วันที่ ๑๕ เมษายน สถาปกรณผ้าคู่พระบรมอัฐิแลพระอัฐิใน
พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย สร้างพระพุทธรูปในวัดพระศรีรัตนศาสดา
รามแลสถาปกรณพระอัฐิพระราชวงศ์ที่หอพระนาค

วันที่ ๒๓ เมษายน ทำการพระราชพิธีจรดพระนังคัล พระ
สงฆ์สวดมนต์ ณ พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ วันที่ ๒๔ เมษายน เจ้าพระ
ยาเทเวศรวงศวิวัฒน์แรกนาขวัญที่ทุ่งสัมปอ

ในเดือนพฤษภาคม เป็นกลางเดือน ๖ กำหนดทำพระราชพิธี
วิสาขบูชา แต่เป็นเวลาเสด็จไม่อยู่ โปรด ฯ ให้ทำพิธีที่วัดพระศรี-
รัตนศาสดารามในวันที่ ๒๖ พฤษภาคม วันเดียว สมเด็จพระบรม
โอรสาธิราชเสด็จพร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการผู้ใหญ่
ผู้น้อยฝ่ายหน้า เสด็จไปบูชาพระมหามณเฑียรบันปฏิมากรแก้วมรกต แล้ว
ทำพิธีเศียรเทียน และมีพระธรรมเทศนาตามเคย

วันที่ ๒๗ พฤษภาคม เวลาบ่าย เสด็จพระบรมอัฐิแลพระอัฐิ
ออกประดิษฐานในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย สดับปกรณ์กาลานุกาลตาม
ธรรมเนียม ครั้นเวลาค่ำ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเสด็จไปทรงบูชา
แลทำพิธีเศียรเทียนที่วัดเบญจมบพิตร เหมือนเช่นพระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวได้เคยทรงประพุดติมาอีกวันหนึ่ง

วันที่ ๓๑ พฤษภาคม เคยมีการบำเพ็ญพระราชกุศลทรงอุทิศ
พระราชทานสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ แลสมเด็จพระบรม
โอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ กับสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ ฯ
พระอรรคชายาเธอ ฯ เป็นการประจำปี ในปีนี้เสด็จพระบรมอัฐิสมเด็จพระ
พระบรมโอรสาธิราช ฯ แลพระอัฐิออกประดิษฐานที่พระที่นั่งสุทิต
มหาปราสาทนิมนต์พระสงฆ์ ๒๐ รูปเจริญพระพุทธมนต์ มีพระธรรม
เทศนาถ้อยหนึ่ง แล้วสดับปกรณ์เหมือนเป็นทำมาในปีก่อน ๆ

ถึงเดือนกรกฎาคม ก่อนเข้าพรรษา ในปีนี้หม่อมเจ้าจะทรง
ผนวชเป็นพระภิกษุ ๒ องค์ คือ หม่อมเจ้าน้อย ในพระเจ้าบรมวงศ์
เธอกรมหลวงวรศักดิ์กาศพิศาลองค์ ๑ หม่อมเจ้าไทรทศประพันธ์ ใน

พระเจ้าน้อยยาเธอ กรมหลวงเทวะวงศวโรปการองค์ ๑ แต่หม่อม
เจ้าน้อยจะทรงผนวชฝ่ายมหานิกาย ส่วนหม่อมเจ้าไตรทศประพันธ์จะ
ทรงผนวชฝ่ายธรรมยุติกา จึงโปรดทรงให้จัดการผนวชเป็น ๒ งาม
ต่อกัน

วันที่ ๑๗ กรกฎาคม เวลาค่ำมีพิธีสมโภชหม่อมเจ้าไตรทศ-
ประพันธ์ที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย วันที่ ๑๘ กรกฎาคม เวลาบ่าย
๔ โมง ทรงผนวชที่ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม สมเด็จพระ
พระวันรัตน์วักมหาธาตุเป็นพระอุปัชฌาย์

ในวันที่ ๑๘ กรกฎาคมนั้น เวลาค่ำ สมโภชหม่อมเจ้าน้อย
ที่ในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย วันที่ ๑๙ กรกฎาคม เวลาบ่าย ๕ โมง
ทรงผนวชในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม สมเด็จพระวันรัตน์
วักมหาธาตุเป็นพระอุปัชฌาย์

วันที่ ๒๒ กรกฎาคม นับเวลาซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เสด็จไปยุโรปถึงกึ่งกำหนด และได้ข่าวว่าตั้งแต่เสด็จไปทรงเป็นสุขสำราญ
เป็นเหตุให้เกิดความปิติยินดี สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชจึงโปรดให้มี
การสโมสรรื่นเริงที่ศาลาอันเตปรุกฤษณหน้าพระที่นั่งอภิเษกคฤสดี^๑

เวลาบ่าย โปรดให้มีการเลี้ยงน้ำชาพระบรมวงศานุวงศ์ แล
ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย บรรดาซึ่งมีแก่ใจไปประชุมกัน ณ พระราชวัง
สวนกุหลาบ

๑ เรื่องศาลาอันเตปรุกฤษณ จะอธิบายต่อไปข้างหน้า

เวลาค่ำ ๒ ทุ่ม โปรดให้เชิญพระบรมวงศานุวงศ์ผู้ใหญ่ กับ
ทั้งข้าราชการซึ่งเป็นสมาชิกอันเตบุริภคริณไปเลี้ยงอาหารเย็น เวลา
เลี้ยงมีเครื่องดนตรีแลแตรวงบรรเลงสลับกันไป ครั้นเลี้ยงแล้ว
ประทานสมุทพกแลของบุหรีเป็นที่ระลึกแก่บรรดาผู้ที่ได้รับเชิญ แล้ว
มีละคอนพุกคณะสวนจิตรลดา ไปจนสองยามจึงได้เลิกประชุม

วันที่ ๒๔ กรกฎาคม เป็นวันกลางเดือน ๘ กำหนดเข้าพรรษา
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเสด็จทรงจุดเทียนพระพรรษา แลถวายพุ่ม
พระมหามณเฑียรถานปฏิมากรแก้วมรกตในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แล้ว
ถวายพุ่มพระราชกณะ พระครู พระสงฆ์ราชาภิกษุซึ่งบวชใหม่ แล
ประทานเทียนชนวนให้พระบรมวงศานุวงศ์ไปทรงจุดเทียนพรรษาตาม
พระอารามหลวง ส่วนพระองค์เสด็จไปทรงจุดเทียนพรรษาวัดพระ
เชตุพนด้วย

วันที่ ๒๕ กรกฎาคม มีการสดับปกรณ์กาลานุกาลในพระที่นั่ง
อมรินทรวินิจฉัย แล้วเสด็จไปจุดเทียนพรรษา ถวายพุ่มพระสงฆ์ ณ
วัดเบญจมบพิตร

วันที่ ๒๖ กรกฎาคม เสด็จไปถวายพุ่มพระเจ้าห้องยาเธอ
กรมหลวงวชิรญาณวโรรส แลพระสงฆ์วัดบวรนิเวศ ตามอย่างซึ่งพระ
บาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงประพฤติมา

เดือนกันยายน ถึงอภิสิทธิ์มงคลเฉลิมพระชนมพรรษาพระ-
บาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชโปรดให้จัดการ

ทำพระราชพิธีตามอย่างซึ่งเคยทำมาแต่ก่อน เปนแต่ย้ายการพิธีซึ่งเคยทำขึ้นในพระราชนิเวศ ที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ มาทำที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย มีรายการพระราชพิธีดังนี้

วันที่ ๑๙ กันยายน พระสงฆ์ ๑๐ รูปเจริญพระพุทธมนต์ แล ไหรบูชาเทวดานพเคราะห์ ที่ใน พระอุโบสถ วัด พระศรีรัตนศาสดาราม แห่งหนึ่ง

พระสงฆ์วัดราชประดิษฐ ๕ รูปสวดมนต์นวกหายุสมธรรม แล ไหรบูชาเทวดานพเคราะห์ที่ในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยอีกแห่งหนึ่ง

วันที่ ๒๐ กันยายน เวลาเช้า เลี้ยงพระสงฆ์ที่สวดนวกหายุสมธรรมที่ในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย

เวลาเย็น พระสงฆ์ ๑๐ รูปสวดมนต์ ไหรบูชาเทวดานพเคราะห์ที่ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามเหมือนวันก่อน คณะสงฆ์จีน แลญวน พร้อมทั้งขุนนางจีนถวายกิมชวยอังกิ้ว เวลาเมื่อสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเสด็จวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ส่วนการพิธีที่ในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย สมเด็จพระวันรัตน์ วัดมหาธาตุ ถวายเทศนามงคลสูตรกัณฑ์หนึ่ง สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ วัดอรุณถวายเทศนารัตนสูตรกัณฑ์หนึ่ง

วันที่ ๒๑ กันยายน เวลาเช้าเลี้ยงพระสงฆ์ที่ในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย คือพระสงฆ์ซึ่งได้สวดมนต์ที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามแล้ว ๒ วัน กับที่จะสวดในวันนี้อีกวันหนึ่ง รวมเป็นจำนวนพระสงฆ์ ๑๐ รูปด้วยกัน

ครั้นเวลากลางวัน ซึ่งเคยเป็นเวลาพระบรมวงศานุวงศ์ แล
ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยเข้าเฝ้า ฯ ถวายชัยมงคลแก่พระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวทุกปีมา ในปีนี้เสด็จ ฯ ไม่อยู่ สมเด็จพระบรมโอรสา
ธิราชโปรดให้เชิญพระบรมรูป ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรด ฯ
ให้เขียนใหม่เมื่อเสด็จอยู่ในยุโรปคราวนี้ แลพระราชทานมาถึงเมื่อคราว
ก่อนงารไม่ช้านัก ประดิษฐาน ณ พระที่นั่งเศวตฉัตรที่ในท้องพระโรง
พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ซึ่งเป็นที่เคยเฝ้า ฯ แล้วทรงนำพระบรม
วงศานุวงศ์ แลข้าทูลลอองธุลีพระบาททั้งปวงเข้าไปถวายบังคมพระ
บรมรูปต่างพระองค์

ครั้นเวลาบ่ายโมง ราชทูตผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศเข้าเฝ้า
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ถวายพระพรชัยมงคลแก่พระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวอย่างเคยมาแต่ก่อน

เวลาค่ำพระสงฆ์ ๑๐ รูปสวดพระพุทธรมณฑ์ ไหรบูชาเทวดา
นพเคราะห์ที่ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามอีกวันหนึ่ง ส่วน
ที่ในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระสงฆ์ธรรมยุติกา ๖๐ รูปสวด
พระพุทธรมณฑ์

วันที่ ๒๒ กันยายน เวลาเช้าเสด็จพระสงฆ์ ๖๐ รูปที่ในพระ
ที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย แล้วประทานเงินตราผ้านุ่งผ้าห่มแก่ข้าราชการ
ฝ่ายหน้าที่สูงอายุ ส่วนข้าราชการฝ่ายในที่สูงอายุนั้น สมเด็จพระบรม
ราชินีนาถพระราชทาน เสร็จแล้วตั้งบายศรีเวียนเทียนสมโภชตาม
ประเพณี

ครั้นเวลาบ่ายค่ำเศษ โหรบบุชาเทวตาที่ศาลาเบื้องบูรพทิศแห่ง
พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ส่งพระเคราะห์พระฤๅษีสบัติ แลรับ
พระเคราะห์พระราหูที่เข้าประจำพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัว ตามตำราโหราศาสตร์ เสร็จแล้วมีเทศนาในงานเฉลิม
พระชนมพรรษาที่ในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยต่อมาอีก ๒ กัณฑ์ คือ
พระพิมลธรรม วัดโสมนัสวิหารถวายเทศนามेतตสูตรกัณฑ์หนึ่ง พระ
วรวงศ์เธอพระองค์เจ้าพระสถาพรพิริยพรต วัชรราชบพิตร ถวายเทศนา
เทวตาทิศนถกกัณฑ์หนึ่ง เป็นเสร็จการพระราชพิธีเฉลิมพระชนม
พรรษาเพียงนี้

คำถวายชัยมงคลในวันเฉลิมพระชนมพรรษา สมเด็จพระบรม
โอรสาธิราชได้ส่งเป็นคำโทรเลขไปทูลเกล้า ฯ ถวาย ดังนี้

“ข้าพระพุทธเจ้าพระบรมวงศานุวงศ์ แลข้าทูลลอองธุลี
พระบาททั้งหลาย ซึ่งได้มาชุมนุมพร้อมกันในวันเฉลิมพระชนมพรรษา
แห่งใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทนี้ มีความยินดีขอพระราชทานถวายชัย
มงคล แลแสดงความเคารพนับถือแลความซื่อสัตย์สุจริต แลความ
จงรักภักดีอันได้เคยมีอยู่ในจิตรของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายเสมอมา
นี้ ต่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท แลพระมหาเสวตฉัตรอีกครึ่งหนึ่ง อนึ่งการ
เสด็จพระราชดำเนินประพาสจากพระราชนิเวศนี้ แม้กระทำให้ข้า
พระพุทธเจ้าทั้งปวงมีความรู้สึกอยู่ข้างจะเปลี่ยวใจก็ดี กลับเป็นการที่
กระทำให้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายมีความมานะขึ้นอีก เพื่อจะได้นำคำ

ถวายชัยมงคลของข้าพระพุทธเจ้าขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาแก่ใต้ฝ่า
 ลอองธุลีพระบาท ขอให้ฝ่าลอองธุลีพระบาททรงพระเจริญสุขพล
 ปฏิภาณปราศจากโรคาพาธแลสรรพภัยอันตราย เพื่อจะได้เสด็จพระราช
 ดำเนิรกลับมาสู่ท่ามกลางแห่งประชาชนนิกร ซึ่งมีความจงรักภักดีต่อ
 ใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทโดยเร็ว เพื่อจะได้ทรงทำนุบำรุงให้ดำเนินไปใน
 วิถีซึ่งนำไปสู่ความเจริญแลความรุ่งเรืองต่อไปชั่วกาลนาน ขอเดชะ ฯ

(ลงพระนาม) วชิราวุธ”

แล้วส่งคำถวายชัยมงคลเพนจดหมายไปทูลเกล้า ฯ ถวายอีก ๓ ฉบับ ดังนี้

คำถวายชัยมงคล

ในการเฉลิมพระชนมพรรษา

ของพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการฝ่ายหน้า

ขอเดชะฝ่าลอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ในการเฉลิมพระชนมพรรษาเช่นนี้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้
 เคยเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทถวายชัยมงคลพร้อมกัน ปีนี้นั้นเฉลิม
 พระชนมพรรษาประจวบเวลาที่มีใต้เสด็จประทับอยู่ใน พระราชอาณา-
 จักร ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายไม่มีโอกาสที่จะได้เฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท
 ถวายชัยมงคลตามอย่างที่ได้เคยมา จึงรู้สึกความว่าเหว่เปลี่ยวใจอยู่ทั่ว
 กันแม้หมู่อาณาประชาราษฎร์ที่ได้เคยอวยชัยถวายพระพรในวันนี้ ก็

ย่อมจะมีความเปลี่ยวใจในปีนี้เหมือนกัน โดยเหตุที่ได้ทราบว่าเป็นเวลาที่ได้เสด็จอยู่ในพระราชอาณาจักร แต่ความรู้สึกเปลี่ยวใจที่มีอยู่ทั่วกันดังนี้ ยิ่งจะชักชวนให้มีความประสงค์ที่จะถวายชัยมงคลในวันเฉลิมพระชนมพรรษาค่ายน้ำใจอันเต็มไปด้วยความสวามิภักดิ์ และระลึกถึงไถ่ผ้าลอรุณีพระบาทเป็นอย่างยิ่ง พร้อมด้วยความยินดีที่ได้ทราบข่าวมาเนื่อง ๆ ว่า การเสด็จประพาสยังนานาประเทศครั้งนี้ ได้มีผลสำคัญคือบำบัดพระโรคที่ไม่ทรงสบายคลายขึ้นแล้ว แลทรงเจริญพระบรมสุขสำราญตลอดทาง กับทั้งผู้ที่เป็ใหญ่ในนานาประเทศได้รับเสด็จโดยทางสัมพันธไมตรีทั้งชนชาวยุโรปก็มีความยินดีในการที่ได้ไถ่ผ้าลอรุณีพระบาทเสด็จพระราชดำเนินนั้น ได้เปล่งอุทานวาจาแสดงความปราโมทย์ทั่วทุกประเทศ เป็นเหตุให้เกิดความปีติยินดีของประชาชนชาวสยามรัฐทั่วหน้า อันในเวลานี้พร้อมกันตั้งหน้าหมายมาคอยรับเสด็จไถ่ผ้าลอรุณีพระบาทกลับคืนสู่พระนคร

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายพร้อมใจกันถวายชัยมงคล ขออำนาจรัตนตรัยจงให้ผล ให้สรรพสิ่งใด ๆ ที่ได้ไถ่ผ้าลอรุณีพระบาทมีพระราชประสงค์นั้น สำเร็จดังพระราชหฤทัยประสงค์ทุกประการ ปวงภัยอย่าได้มาแผ้วพาลยุคลบาท ปวงปัจจามิตรคิดให้วิปลาศอย่าได้สมดังความปรารถนา ในมรรคาที่ได้ไถ่ผ้าลอรุณีพระบาทจะได้เสด็จพระราชดำเนินอย่าให้มีสิ่งใดกีดขวางกั้น เพื่อจะได้เสด็จโดยสะดวกเร็วพลัน เข้าคืนพระนครโดยสวัสดิภาพ ขอเถชะ ฯ

คำถวายชัยมงคล

พระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการฝ่ายใน

ขอเดชะฝ่าล่องธงสุลธิพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

กาลนี้เป็นมงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา เป็นความเกิด

ปรีดาปราโมทย์ของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายทั่วหน้า ได้เคยมาประชุม
 เฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท กราบบังคมทูลถวายชัยมงคล แสดงความ
 สวามิภักดิ์แลจงรักเคารพของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายเสมอมา ชื่อนี้
 ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายถือว่าเป็นสิริมงคล ของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
 ด้วย คราวนี้เป็นเวลาที่เสด็จไม่อยู่ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายไม่ได้ช่อง
 ที่จะประชุมเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทเหมือนเคยมา แต่ก็มีปรารถนา
 จะได้แสดงกตเวทิตาจิตรของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ด้วยประการใด
 ประการหนึ่งตามแต่จะเปนได้ เพื่อมงคลสมัยจะไม่ล่วงไปเฉย ๆ ข้า-
 พระพุทธเจ้าทั้งหลายทราบเกล้า ๆ อยู่ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 เสด็จพระราชดำเนินทวีปยุโรปเที่ยวนี้ ก็เพื่อจะทรงบำรุงพระองค์ที่
 ทรงบอบล้า เพราะทรงพระอุสาหะจักในพระราชกิจต้องห่างไกลจาก
 พระนคร ทั้งจะทรงลำบากในมัจฉันครวิดิสักเพียงใด แลยังมี
 พระราชหฤทัยสอดส่องถึงพระราชธุระอยู่ข้างหลัง ทั้งนี้ก็เพื่อหิตานุหิต
 ประโยชน์แก่รัฐมนทลแลประชาชนทั่วไป ถึงเสด็จอยู่ในที่ไกลเช่นนั้น
 พระมหากรุณาที่ยังแผ่ตลอดมาถึงข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายที่เป็นฝ่ายนารี
 ทั้งในทั้งนอกราชสำนัก ชื่อนี้พระเดชพระคุณเป็นล้นเกล้า ๆ ข้าพระ-
 พุทธเจ้าทั้งหลายไม่มีทางอื่น ได้แต่จะส่งคำถวายชัยมงคลของข้าพระ-

พุทธเจ้าไปแทนตนในมหามงคลกาลอันนี้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
 เหล่านารีทั้งพระราชวงศานุวงศ์ และข้าทูลลอองธุลีพระบาทในราช-
 สำนักทั้งนางห้ามเจ้าแลภรรยาเสวกามาตย์ ขออาราธนาอานุภาพพระ
 รัตนตรัย ขออัญเชิญเทพยดาผู้ทรงมหิทธิศักดิ์ และขอเสด็จอานาจ
 พระมหากษัตริย์คุณจงอภิบาลรักษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้
 ทรงพระชนมายุยืนนาน ทรงพระเกษมสำส่นหายพระโรค นิราส
 สรรพทุกข์วันตราย มีพระเดชานุภาพแลพระเกียรติพระยศแผ่ผายทั่ว
 ทิศานุทิศ ขอหม่อมบุ๋จจามิตรจงกลับร้ายกลายเป็นดี ขอประเทศที่เป็นพันธ
 มิตรจงรักษาไมตรีสนิทสนมเสมอไป ขอพระราชอาณาจักรนี้จงไพบุลย์
 มั่งคั่ง ขอพระบรมราชวงศ์นี้จงยั่งยืนถาวร อนึ่งขอจงเสด็จพระราช-
 ดำเนิรกลับคืนถึงพระนครโดยสวัสดิภาพ ขอเดชะ ฯ

คำถวายชัยมงคล

ของพสกนิกรและกงสุลต่างประเทศในกรุงเทพมหานคร

ขอเดชะ ฯ

ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานคำถวายชัยมงคลของรัฐบาลทั้ง
 ปวง ซึ่งมีผู้แทนอยู่ในกรุงเทพ ฯ นี้ มาถวายในารเฉลิมพระชนม-
 พรรษาแห่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลพระบรมชนกนาถ และข้าพระ-
 พุทธเจ้าขอพระราชทานได้ทรงโปรดกราบบังคมทูลพระกรุณา ความ
 ชื่นชมยินดีของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายที่ได้ทราบเกล้า ฯ แน่ชัดว่า

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชสำราญยั้งขัน ครั้งปรากฏใน
พระราชโทรเลขที่ได้มีมาเนื่อง ๆ นั้น

ข้าพระพุทธเจ้า จะละเอียด เสียไม่ได้ ในการที่ จะกราบ บังคมทูล
ความนิยมยินดี ที่ได้เห็นการ ในบ้านเมือง เป็นไปอยู่ โดยเรียบร้อยดี ใน
ระหว่างเวลาที่ ฝ่ายองรุติ พระบาท ไททรง สำเร็จ ราชการ รักษาพระ-
นคร ในเวลาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนิน
ประพาสเมืองนานาประเทศ

แลข้าพระพุทธเจ้า ขอให้พระ ผู้เป็นเจ้า ในสากล อภิบาล รักษา
พระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน แลฝ่ายองรุติพระบาททั้งสองพระองค์
ให้ดำรงพระชนมายุยืนยาวนาน เพื่อจะได้ให้การดีที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน
นี้ว่าจะ เป็น ต่อไปในภายหน้า ของกรุงสยามนั้น ได้เป็นจริง ขึ้นเต็ม
บริบูรณ์ด้วย

วันที่ ๒๓ กันยายน เป็นวันพระราชพิธีฉลองพระชันษา

ที่เรียกว่าฉลองพระชันษา คือฉลองพระพุทธรูปประจำพระ-
ชนมพรรษาซึ่งทรงสร้างใหม่ปีละองค์ แต่วันกำหนดที่จะทำการพิธีนั้น
กำหนดต่างกันกับพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา การพิธีเฉลิมพระชนม
พรรษาถือเอาวันพระบรมราชสมภพ โดยทางสุริยคติ คือวันที่ ๒๑
กันยายนเป็นฤกษ์ ส่วนการฉลองพระชันษานั้น ถือเอากรงวันพระ-
บรมราชสมภพ โดยทางจันทรคติ คือเดือน ๑๐ แรม ๓ ค่ำเป็นฤกษ์
การทำพิธีทั้งสองนั้นบางที่จึงห่างกันแลบางที่จึงชิดกัน

วันที่ ๒๓ กันยายน เวลาเย็นพระสงฆ์วัดราชบพิธ วัดเบญจมบพิตร วัดนิเวศธรรมประวัติ รวม ๕๕ รูปตามจำนวนพระชันษา สวคมนต์ที่ในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย เสร็จพระสงฆ์สวคมนต์แล้ว มีดอกไม้เพลิงจุดเป็นพุทธบูชา

วันที่ ๒๔ กันยายน เวลาเช้าเลี้ยงพระสงฆ์ ๕๕ รูปที่ได้สวคมนต์เวลาบ่ายตั้งบายศรีเวียนเทียนสมโภชพระพุทธรูปพระชนมพรรษาเวลาค่ำพระเจ้าห้องยาเธอ กรมหลวงวชิรญาณวรโรสดวายเทศนามงคลพิเศษกัณฑ์หนึ่ง เทศน์จบแล้วจุดดอกไม้ไฟเป็นพุทธบูชาอีกวันหนึ่งเป็นเสร็จการ

ในเดือนตุลาคม ทำพระราชพิธีถือน้ำกุสุมาลา วันที่ ๓ เวลาค่ำ พระสงฆ์ราชาคณะสวคมนต์ในพระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

วันที่ ๔ ตุลาคม เวลาบ่าย สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชประทับเป็นประธาน พร้อมด้วยพระราชวงศ์ผู้ใหญ่ ให้ข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนถือน้ำที่ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แล้วพร้อมกันมาถวายบังคมพระบรมอัฐิ ณ ศาลาพระที่นั่งสนามจันทร์ตามเคย เมื่อถวายบังคมพระบรมอัฐิแล้ว ทำพิธีอื่นเป็นส่วนพิเศษสำหรับเวลาเสด็จไม่อยู่ คือสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชทรงนำพระบรมวงศานุวงศ์ ทั้งปวงเข้าไป ถวายบังคม พระมหาเศวตฉัตร ที่ใน พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ต่างพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แล้วเสวยน้ำพระพิพัฒน์สดัยาทุกพระองค์ ต่อนั้นเสด็จประทับเป็นประธานให้ข้าราชการทั้งปวงซึ่งถือน้ำที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามแล้ว เข้าไปถวายบังคมพระมหาเศวตฉัตรตามลำดับชั้นผู้ใหญ่ผู้น้อยทั่วทุกคน

ส่วนฝ่ายในนั้น สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ฯ เสด็จประทับเป็น
ประธาน ถือน้ำที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณตามเคย แล้วทรงนำพระบรม
วงศานุวงศ์ ข้าทูลฉลองธูลีพระบาทฝ่ายใน ขึ้นไปถวายบังคมพระมหา
เศวตฉัตร ที่ท้องพระโรงกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

วันที่ ๕ ตุลาคม ทำการพระราชพิธีสารทที่พระที่นั่งสุทิตมหา-
ปราสาท เชิญพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระ
พระบรมราชินีนาถ ฯ กับสมเด็จพระพันปีหลวง ประดิษฐานทางมุข
ตะวันตก ตั้งพระพุทธรูปทางมุขตะวันออก พระสงฆ์ ๔๕ รูป สวดพระ-
พุทธมนต์แล้วสดับปกรณ์ และมีพระธรรมเทศนาถ้อยหนึ่ง แลสดับปกรณ์
อีก ๕๐๐

วันที่ ๖ ตุลาคม เชิญพระบรมอัฐิแลพระอัฐิกลับแล้ว พระ-
สงฆ์อีก ๔๕ รูป สวดมนต์ที่พระมหาปราสาทเป็นส่วนพิธีสารทอีกวัน
หนึ่ง

กลางเดือน ๑๑ มีการบำเพ็ญพระราชกุศลออกพรรษา พร้อม
กับการพระราชกุศลทักษิณานุปทานในวันประสูติแลสวรรคตแห่งพระ-
บาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับทั้งกรมสมเด็จพระเทพ
ศิรินทราบรมราชินี

วันที่ ๒๐ ตุลาคม เชิญพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัว กับพระบรมอัฐิกรมสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินีออก
ประดิษฐานที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเป็น
ส่วนวันพระราชสมภพ พระสงฆ์สวดมนต์ ๓๐ รูป และมีเทศนาถ้อย
หนึ่ง พระสงฆ์สดับปกรณ์อีก ๑๐๐ รูป

วันที่ ๒๑ ตุลาคม ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน
เป็นส่วนวันเสด็จสวรรคตอีกวันหนึ่ง มีรายการเหมือนกับวันก่อน

วันที่ ๒๒ ตุลาคม มีการสถาปนาพระบรมอัฐิแลพระอัฐิที่ใน
พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยเป็นส่วน กาลานุกาลสำหรับดูออกพรรษา
แลมีเทศนาด้วยกัณฑ์หนึ่ง

วันที่ ๒๖ ตุลาคม ตรงกับเดือน ๑๑ แรม ๕ ค่ำ เป็นวันเริ่ม
การพระกฐิน

พระกฐินซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เคยเสด็จทรงทอด
เองนั้น ในปีนี้สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ฯ เสด็จทรงทอดวันหนึ่ง
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเสด็จทรงทอดสองวัน

วันที่ ๒๖ ตุลาคม สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเสด็จโดย
กระบวนม้า ทรงทอดพระกฐินวัดบวรนิเวศที่ ๑ วัดราชประดิษฐาน
ที่ ๒ วัดมหาธาตุที่ ๓

วันที่ ๒๗ ตุลาคม สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ฯ เสด็จโดย
กระบวนราบเต็มยศ ทรงทอดพระกฐินวัดพระเชตุพนที่ ๑ วัดราช-
บูรณะที่ ๒ วัดราชบพิธที่ ๓

วันที่ ๓๐ ตุลาคม สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเสด็จโดยกระบวน
เรือพายเต็มยศ ทรงทอดพระกฐินวัดอรุณราชวรารามที่ ๑ วัดกัลยา
ณมิตรที่ ๒

ถึงเดือนพฤศจิกายน วันที่ ๑๑ เป็นวันอภิเษกสมรส ทรงกับ
วันพระบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เคยทำการพระ-
ราชพิธีนี้ครั้งมงคลทุกปีมา

วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน พระสงฆ์ ๘๐ รูปสวดพระพุทธมนต์ที่
พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย

วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน เวลาเช้าเสด็จพระ แล้วพราหมณ์อ่าน
คุชฎีสั่งเวย แลเวียนเทียนสมโภชพระมหาเศวตฉัตร กับทั้งเครื่องราช-
กกุธภัณฑ์ตามเคยเหมือนแต่ก่อน

วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชทรงเปิด
สะพานข้ามคลองถนนตรงหัวถนนสี่ลมที่ตำบลศาลาแดง เนื่องในการ
พระราชพิธีฉัตรมงคล

การสร้างสะพานซึ่งทรงเปิดนี้ เดิมทีเกี่ยวข้องกับารเฉลิมพระชนม
พรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเคยทรงบริจาคพระราชทรัพย์
แจกแก่ชาวพระนครที่สูงอายุทั้งชายทั้งหญิง ถึงเวลาารเมื่อใด นคร-
บาลก็ป่าวร้องให้ราษฎรสูงอายุพากันเข้ามารับพระราชทาน ปีแรกๆ
ก็เรียบริ้อย แต่ภายหลังมายุ่งยาก ด้วยพวกคนโลภเข้ามาแย่งทาน
ทรงพระราชดำริห์ว่า การที่ทรงบริจาคพระราชทรัพย์แจกแก่ตัวบุคคล
เช่นนั้น เป็นประโยชน์น้อยกว่าสร้างสิ่งถาวรให้เป็นสาธารณประโยชน์
แก่มหาชนทั่วไป จึงโปรดให้เปลี่ยนประเพณีที่ทรงบริจาคพระราช-
ทรัพย์ในารเฉลิมพระชนมพรรษามาสร้างปีละสะพาน เดิมทรงขนาน
นามสะพานตามจำนวนปีพระชันษา เช่นสะพานที่เปิดในคราวนี้ เรียก
ว่า “สะพานเฉลิม ๕๔” ต่อมาทรงพระราชดำริห์ว่าจำนวนเลขเรียก
ชื่อสะพานยาก จึงโปรดเกล้าฯ ให้เป็นนามต่างๆกัน เช่นว่า สะพาน
เฉลิมโลก แลสะพานเฉลิมหล้า เป็นต้น

วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลกาลานุกาล
 สดับปกรณ์พระบรมอัฐิแลพระอัฐิที่ในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ใน
 กำหนดวันสิ้นวสันตฤดูตามเคย

เรื่องตั้งศาลอันเตปรุกสุริย

มีอีกอย่างหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นเนื่องในการรักษาพระนครเมื่อพระบาท
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จไปยุโรปครั้งนั้น ครอบจะเล่าเรื่องราวไว้ให้
 ปรากฏในจดหมายเหตุด้วย ได้กล่าวไว้ข้างตอนต้นแล้ว ว่าตั้งแต่
 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกจากพระนครไป พระบรมวงศา-
 นวงศ์ มีสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเป็นประธาน กับทั้งข้าราชการ
 ผู้ใหญ่ผู้น้อยไปประชุมกันที่หน้าพระที่นั่งอภิเชษฐาศิวาลัยในเวลาบ่ายทุก ๆ
 วัน ครั้นเวลาพลบค่ำ ผู้ซึ่งไม่มีหน้าที่จะต้องอยู่ประจำก็พากันกลับ
 แต่นั้นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเสด็จประทับที่ประชุมสภา รักษา
 พระนครหรือสภาเสนาบดีต่อไป ตามวันกำหนดของการประชุมสภา
 นั้น ๆ ไปจนราวเวลา ๒ ทุ่มจึงเลิก ต่อเวลานั้นไปข้าราชการใน
 พระราชสำนัก คือในกรมวัง, ตำรวจ, มหาตเล็ก แลชาวพระคลัง
 ข้างที่เป็นต้น ที่มีหน้าที่อยู่ประจำเวรบ้าง และไม่คงประจำเวรบ้าง
 มีสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนริศรานุวัติวงศ์ เสนาบดี กระทรวงวังเป็น
 ประธาน ยังอยู่ต่อไปจนถึงสี่ทุ่มห้าทุ่มจึงได้เลิกเป็นกิจดังนี้

อยู่มาวันหนึ่ง ข้าราชการในพระราชสำนักซึ่งอยู่ในสโมสรนั้น
 คนหนึ่ง มีแก่ใจหาอาหารไปเลี้ยงเพื่อนข้าราชการในพระราชสำนัก
 ด้วยกัน ผู้ซึ่งได้กินเลี้ยงพากันเห็นชอบด้วย ต่างคนต่างจึงรับจะหา

อาหารเย็นไปเลี้ยงในวันอื่นบ้าง ก็เกิดบ่นเป็นเวรให้หาไปเลี้ยงในวันพุธกับวันเสาร์ แต่เดิมก็เลี้ยงกันแต่เฉพาะข้าราชการในพระราชสำนักที่อยู่จนเวลาเลิกประชุมแล้วราวเจ็ดคนแปดคน ต่อมาผู้ที่รับเวรเลี้ยงชวนพวกพ้องที่ไปในตอนบ่ายบางคน ให้รออยู่ที่กินอาหารเย็นในวันที่ตนเลี้ยงใครได้ไปกินก็รู้สึกว่าคุณควรจะต่อรับเวรเลี้ยงตอบแทนบ้าง จึงเกิดมีผู้รับเวรเลี้ยงมากขึ้นทุกที การเชิญก็เชิญขยายกว้างออกไปทุกที จนถึงเสด็จเจ้านายแลเสนาบดีที่นั่งประชุม ตลอดถึงเชิญเสด็จสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชด้วยเป็นที่สุด การที่เลี้ยงกันวันพุธแลวันเสาร์นั้น จึงกลายเป็นการสโมสรมุขเกิดขึ้นอย่างหนึ่ง ในเวลาเมื่อเสด็จไม่อยู่ครั้งนั้น เติมเมื่อสมาชิกยังน้อย ประชุมแลเลี้ยงกันที่ซำหนักข้างหน้าพระที่นั่งอภิเชษฐคฤหาสน์ ในสนามหญ้าบ้าง ครั้นเข้าฤดูฝนแลมีจำนวนสมาชิก (คือผู้ที่ไ้มีแก่ใจรับเลี้ยง) มากขึ้น สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนริศรานุวัดติวงศ์ เสนาบดีกระทรวงวัง ซึ่งอยู่ในตำแหน่งผู้บำรุงสโมสรมุขนั้น จึงทรงพระดำริให้สร้างศาลาโถงทำด้วยเครื่องไม้ มุงจากหลังหนึ่ง ที่ริมสนามหญ้า ทางฟากตรงข้ามกับพระที่นั่งอภิเชษฐคฤหาสน์ สำหรับเป็นที่เลี้ยง เมื่อสร้างศาลาขึ้นแล้ว เกิดมีปัญหาว่าจะเรียกชื่อศาลานั้นว่าอะไร สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนริศรานุวัดติวงศ์ทรงวานเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ ซึ่งถนัดคิดชื่อแปลก ๆ ให้ขนานนามศาลานั้น เจ้าพระยาภาสกรวงศ์คิดขนานนามว่า "ศาลาอันเตปฐุริกรุณ" ก็เห็นชอบพร้อมกัน เพราะเข้าใจว่าเรียกยากคงจะไม่มีใครสามารถจำชื่อนั้นไว้ได้ เป็นชื่ออันสมควรแก่ศาลาซึ่งสร้างใช้แต่ชั่วคราวเดียว เมื่อหรือ

ตัวศาลาซ็อกก็จะได้สูญไปตามกัน แต่หาเป็นเช่นนั้นไม่ ความเห็น
 ขบขันในชื่อของศาลาลักพาให้จำได้แม่นยำ แต่มักเรียกกันโดยย่อว่า
 “ศาลาอันเต” คำว่า “อันเต” ก็เลยเรียกเป็นนามของสโมสรว่า
 “สโมสรอันเต” แลเรียกประเพณีการที่ผลัดเวรกันเลี้ยงว่า “เลี้ยง
 อันเต” สืบมา

การเลี้ยงอันเตตอนเมื่อสร้างศาลาเสร็จแล้ว มีสมาชิกประมาณ
 ราว ๕๐ เศษ ก็การเล่นนี้ ผู้ที่รับเวรเลี้ยงรับด้วยความยินดีเต็มใจ
 มาด้วยกันทุกคน จึงเกิดคิดเพิ่มเติมด้วยประการต่าง ๆ นอกจากการ
 เลี้ยงมีขันเป็นลำดับมา เป็นต้นว่าในเวลาเลี้ยงให้มีเตารวมหรือป้าพาทย์
 มโหรีบ้าง แล้วมีพวกดอกไม้หรือสิ่งของแจกกันเป็นที่ระลึกเมื่อเวลา
 เลี้ยงแล้วบ้าง ที่หลังถึงพานางาย ซึ่งในสมัยนั้นยังมีพวกขี้ปูนเอา
 เข้ามาตั้งโรงเล่นในกรุงเทพฯ (ตรงที่สร้างโรงหนังนาครเกษมบ่อนี้จึง
 เรียกกันว่า “หนังขี้ปูน”) มาเล่นบ้าง หาละคอนพูด ละคอนรำแลการ
 เล่นอย่างอื่น ๆ มาเล่นบ้าง แต่จะได้มีใครบังคับให้จำเป็นอย่างไ่นั้น
 ก็หาไม่ หากเต็มใจทำเอง เพราะสมาชิกคนหนึ่งก็ได้มีเวรเลี้ยงเพียง
 ครั้งหนึ่งหรือสองครั้งเป็นอย่างมาก การเลี้ยงอันเตจึงเป็นการครึก
 ครื้นรื่นเริงทุกคราว พอแก่เวียนเหงาในเวลาเสด็จไม่อยู่ ครั้นพระบาท
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับถึงพระนคร ได้ทรงทราบเรื่องก็ทรง
 ยินดี จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการเลี้ยงพระราชทานสโมสร
 “อันเต” เป็นการตอบแทน ถึงจะกล่าวในเรื่องตอนรับเสด็จฯ ต่อไป
 ข้างหน้า

